

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยการพัฒนา รูปแบบการเผยแผ่ศาสนาธรรมของโครงการพระธรรมจาริกที่มีประสิทธิผลในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาหลักการ ทฤษฎี และงานวิจัย ที่เกี่ยวข้องเพื่อนำความรู้ที่ได้มาประกอบในการศึกษาเพื่อพัฒนา รูปแบบการเผยแผ่ศาสนาธรรมที่มีประสิทธิผล และได้รูปแบบในการเผยแผ่อย่างประสิทธิผลที่ดียิ่งขึ้น ดังนี้

1. การเผยแผ่ศาสนาธรรมทางพระพุทธศาสนา
2. รูปแบบการเผยแผ่ศาสนาธรรม
3. โครงการพระธรรมจาริกกับการเผยแผ่ศาสนาธรรมแก่ชาวไทยภูเขา
4. ทฤษฎีทางจริยธรรมกับการพัฒนาจิตใจ
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. การเผยแผ่ศาสนาธรรมทางพระพุทธศาสนา

การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ถือได้ว่าเป็นหน้าที่ของพุทธศาสนิกชนทุกคน เพื่อประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างไกลออกไป เพื่อประโยชน์สุขของชาวโลกและความวัฒนาสถาพรของพระพุทธศาสนาตลอดถึง ความมั่นคงของชาติไทย ผู้ที่จะทำหน้าที่เผยแผ่ศาสนาได้ดีต้องเป็นผู้ที่เข้าใจศาสนาและ ปฏิบัติตามหลักธรรมในศาสนาได้โดยถูกต้องสมบูรณ์ การเผยแผ่ศาสนามีคำ 2 คำ คือ เผยแผ่ และ เผยแพร่ ซึ่ง บรรพต วีระสัย (2523:26-30) ได้ให้ความหมายของทั้งสองคำไว้ดังนี้

“.....คำว่าเผยแผ่เป็นลักษณะอะลุ่มอล่วยและแสดงถึงการมีใจกว้าง ไม่ผูกมัดผู้อื่นด้วยความคิดของตนเองหรือศาสนาของตน ในการใช้คำว่าเผยแพร่นั้นกระทำโดยคลุ้ห้สัถ์ นิยมใช้คำว่า เผยแพร่ เช่น อำนาจหน้าที่ส่วนหนึ่งของกรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ คือการเผยแพร่วพระพุทธศาสนาอันเป็นศาสนาประจำชาติ ถ้ากระทำโดยพระสงฆ์นิยมใช้คำว่า เผยแผ่ เช่น พระสงฆ์ มีหน้าที่เผยแผ่คำสอนทางพระพุทธศาสนา

แก่ชาวบ้าน หรือพระสงฆ์ที่ผ่านการอบรมด้านการเผยแผ่ศาสนา
จากกรมการศาสนา มา เรียกว่า พระเผยแผ่ เป็นต้น.....”

วิทย์ วิศทเวทย์ (2533:114) ได้ให้ความหมายการเผยแผ่ศาสนาว่า การเผยแผ่ศาสนาเป็นการทำให้ผู้อื่นรู้และเข้าใจหลักคำสอนของศาสนาให้ถูกต้องให้รู้จักประวัติความเป็นมาของศาสนา ให้เห็นการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ของศาสนา เมื่อรู้และเห็นแล้ว ใครมีศรัทธาจะนับถือหรือไม่ นับเป็นสิทธิของแต่ละคน กล่าวถึงการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้แก่ชาวพุทธด้วยกัน เพราะชาวพุทธบางคนเป็นชาวพุทธแต่ชื่อ ดังนั้นผู้ที่เผยแผ่ศาสนาได้นั้นก่อนอื่นตัวเองต้องเข้าใจหลักธรรมที่รู้และเข้าใจหลักธรรมและสามารถปฏิบัติตามหลักธรรมได้ถูกต้องอีกด้วย

จากการศึกษาสรุปความได้ว่า การเผยแผ่ศาสนา คือ การทำให้บุคคลอื่นเข้าใจ รู้จักประวัติความเป็นมา พิธีกรรมทางศาสนา และเข้าใจในหลักธรรมคำสอนศาสนา หรือลัทธิของตนเอง และเมื่อเกิดความเข้าใจจึงนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันและเป็นสมาชิกของศาสนานั้นๆ ในขณะเดียวกันก็มีผู้ที่ได้กล่าวถึงการเผยแผ่ศาสนาของพระพุทธเจ้าในอดีตที่ผ่านมาไว้หลายท่านที่ทำให้ได้มองเห็นวิธีการเผยแผ่พระศาสนาของพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าทรงเผยแผ่ศาสนธรรมหลังจากที่ทรงตรัสรู้เป็นสัมมาสัมพุทธเจ้า

วิจิตร สมบัติบริบูรณ์ (2526:63) ได้กล่าวว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้นเริ่มจากพระพุทธเจ้าผู้เป็นศาสดาของศาสนาพุทธเมื่อได้ตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้วพระองค์ได้ประทับนั่งเสวยวิมุตติสุขภายใต้ต้นพระศรีมหาโพธิ์เป็นเวลา 7 สัปดาห์แล้วจึงเสด็จดำเนินไปประกาศสิ่งที่พระองค์ได้ตรัสรู้มาคือ การบรรลุธรรมของพระองค์ แต่ได้มีความรู้สึกอย่างหนึ่งเกิดขึ้นแต่พระทัยของพระองค์ด้วยทรงรำพึงว่า “ธรรมที่เราได้ตรัสรู้มาด้วยความยากลำบาก เราควรที่จะประกาศธรรมนั้นหรือ โฉนเพราะชนทั้งหลายถูกราคะและโทสะเผาผลาญอยู่ โฉนเลยจะเข้าใจธรรมนั้นได้” แต่พระองค์ทรงพระกรุณาในหมู่สัตว์ทรงดำริว่า บุคคลที่บารมีแก่กล้า มีปัญญาไว สามารถที่จะเข้าใจคำสอนของพระองค์ได้มีอยู่ เมื่อได้ฟังคำสอนของพระองค์ก็จะสละความเชื่อผิดๆ ของเขา เมื่อทรงดำริอย่างนี้แล้วจึงตัดสินพระทัยแน่วแน่ที่จะออกสั่งสอนเวไนยสัตว์เผยแผ่หลักธรรมคำสั่งสอนให้กับมหาชนทั่วไป มีผู้เข้ามารับนับถือทุกชั้นวรรณะตั้งแต่กษัตริย์ลงไปจนถึงวรรณะศูทร ซึ่งจากการศึกษากล่าวได้ว่าพระพุทธเจ้าได้ทรงเผยแผ่ประกาศศาสนา ตลอดจนพระชนมายุของพระพุทธองค์จะเห็นได้จากพุทธกิจประจำวันของพระพุทธองค์เกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ การแสดงพระธรรมแก่พุทธบริษัทตลอดเวลา พุทธกิจประจำวันของพระพุทธเจ้าแบ่งออกเป็น 5 เวลา ดังนี้

1. ทรงแสดงธรรมก่อนเที่ยงวัน เวลาเช้าเสด็จออกโปรดสัตว์โดยรับอาหารบิณฑบาตระหว่างเสด็จหากจะทรงช่วยเหลือผู้ใดให้ได้รับความสุขทางธรรมได้ก็ทรงช่วยเหลือมิได้เว้นเสด็จกลับมาเสวยพระกระยาหารก่อนเวลาเที่ยง จากนั้นเสด็จออกรับผู้เข้ารับฟังพระธรรม ผู้ใดมีจิตควรแก่ธรรมนั้นได้ ทรงประทานธรรมตามสมควรแก่จิตนั้น

2. ทรงแสดงธรรมหลังเที่ยงวัน ทรงแสดงธรรมแก่มหาชนที่มาเฝ้าทุกวันในเวลาเย็นก่อนค่ำ

3. ทรงแสดงธรรมเวลาหัวค่ำ ทรงแสดงธรรมแก่พระภิกษุที่มาเฝ้าจากที่ต่างๆ ในเวลาหัวค่ำก่อนเที่ยงคืน

4. ทรงแสดงธรรมเวลาพื้นเที่ยงคืน ทรงแสดงธรรมแก้ปัญหาแก่เทวดาและทิพยบุคคลที่ทรงโปรดให้เข้าเฝ้าในเวลาพื้นเที่ยงคืน

5. ใกล้เวลารุ่งก่อนสว่าง ทรงตรวจดูความเป็นไปของสัตว์โลกผู้จะจิตควรแก่การที่ ได้รับอริยสัจธรรมได้ ก็จักแสดงธรรมโปรดในเวลาอันสมควร

จะเห็นได้ว่าหากพิจารณาพุทธกิจทั้ง 5 เวลาของพระพุทธองค์แล้ว นับได้ว่าเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งหมด พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญกับการเผยแผ่ศาสนาเป็นอย่างยิ่งทั้งนี้ จะเห็นได้จากการที่พระองค์ทรงแต่งตั้งเอตทัคคะด้านพระธรรมวาทก คือความเป็นบุคคลที่เยี่ยมกว่าบุคคลอื่นในด้านการแสดงธรรมไว้ครบทั้ง 4 พุทธบริษัท คือ ฝ่ายพระภิกษุพระปูลณณันตานินฺบุตร ฝ่ายพระภิกษุณีพระธรรมทินนาภิกษุณี ฝ่ายอุบาสกจิตฺตคหบดี และฝ่ายของอุบาสิกนางขุชิตตรา ซึ่งแสดงถึงความมีเมตตาธรรมของพระพุทธองค์ที่ทรงให้ความสำคัญของพุทธศาสนิกชนโดยไม่แบ่งชนชั้นซึ่งสอดคล้องกับวิสัยทัศน์ของโครงการพระธรรมจาริกที่ออกเผยแผ่ศาสนาธรรมแก่ชาวเขาชุมชนบนพื้นที่สูง โดยไม่อิงความแตกต่างระหว่างความเป็นเผ่าพันธุ์คน

จากการศึกษาเชิงทฤษฎี สรุปได้ว่าพระธรรมจาริกได้เจริญรอยตามพระพุทธองค์ในการออกเผยแผ่ศาสนาธรรมไปทั่วชุมชนบนพื้นที่สูงโดยไม่คำนึงถึงชาติเผ่าพันธุ์ของบุคคลเช่นกัน โดยการเปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์ของสังคมเพื่อให้ชาวไทยภูเขาได้รู้จักพระพุทธศาสนามากขึ้น ดังนั้นการเผยแผ่ศาสนาธรรมในปัจจุบันนี้ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย เพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

พิสิฐ เจริญสุข (2539:3) ได้กล่าวว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบันก็ยังมี ความสำคัญไม่น้อยกว่าในอดีต แม้ว่าสังคมได้เปลี่ยนแปลงไป ชาวบ้านมีเวลาที่จะเข้าวัดไปฟังเทศน์น้อยลงก็ตาม หน่วยงานที่รับผิดชอบในด้านศาสนาและคณะสงฆ์ได้มองเห็นปัญหานี้ จึงได้ร่วมมือกันในการกำหนดวิธีการเผยแผ่ธรรมแก่ชาวบ้านให้เหมาะสมกับสถานการณ์ในปัจจุบัน เช่น อาราธนาพระสงฆ์ออกไปอบรมชาวบ้านนอกวัดแทนการให้ชาวบ้านเข้ามาฟังเทศน์ฟังธรรมที่

วัด มีการจัดอบรมสัมมนาพระสงฆ์ที่เกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนามากขึ้นนอกจากนี้กรรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการยังได้จัดอบรมพระนักเผยแผ่ขึ้นทุกๆ ปี ละ 2 รุ่น โดยให้คณะสงฆ์ในจังหวัดต่างๆ ทั่วประเทศพิจารณาส่งพระสงฆ์ที่มีความสนใจและมีความพร้อมในงานเผยแผ่ศาสนาเข้าร่วมอบรม ก็เพื่อให้พระสงฆ์ได้มีวิชาความรู้ เทคนิควิธีการในการเผยแผ่ทันยุคสมัยปัจจุบัน

พระธรรมปิฎก (2527:19-22) กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงบทบาททางการเผยแผ่อบรมชาวบ้านของพระสงฆ์ในปัจจุบันนั้นมาจากมูลเหตุ 2 ประการคือประการแรกความเจริญแบบตะวันตก คือการที่สถาบันต่างๆ ในรูปแบบใหม่ ได้นำเอาบทบาทเดิมของวัดไปดำเนินการเช่น บทบาทในการสั่งสอนอบรมบุตรหลานของชาวบ้าน ประการที่สองเกิดจากการสูญเสียภาวะผู้นำทางปัญญาของพระสงฆ์ คือ แต่ก่อนพระสงฆ์รู้วิชาการต่างๆ กว้างขวางยิ่งกว่าชาวบ้านเป็นผู้สอนวิชาการเหล่านั้นแก่ชาวบ้าน พระสงฆ์รู้สภาพความเป็นไปต่างๆ ในสังคมเมื่อวิชาการใหม่ๆ และความเจริญเข้ามา พระสงฆ์ไม่ได้ปรับตัวอย่างเหมาะสม ทำให้ไม่เข้าใจสภาพ ปัจจุบันของสังคม และมองไม่เห็นภาพของตนเองในวงล้อมสังคมว่าเป็นอย่างไร จึงขาดความรู้รอบรู้ สื่อกลางสำหรับชักนำชาวบ้าน การยอมรับและความไว้วางใจจากชาวบ้านในพระสงฆ์ในฐานะที่เป็นผู้มีภูมิรู้ ภูมิธรรมจึงลดน้อยลง อย่างไรก็ดีตามแม้พระสงฆ์จะมีบทบาทหน้าที่หลากหลายและปรับเปลี่ยนวิธีการเผยแผ่ศาสนาธรรมอยู่ตลอดเวลา แต่การเผยแผ่ศาสนาธรรมก็ย่อมคำนึงผลที่จะได้

วสิน อินทสระ (2541:116-119) ได้กล่าวว่าการเผยแผ่ในยุคปัจจุบันซึ่งเรียกว่า ยุคโลกาภิวัตน์ พระสงฆ์ผู้ที่ออกไปปฏิบัติงานเผยแผ่ศาสนาจะต้องทำให้ชาวบ้านยอมรับทั้งความรู้ความสามารถและการประพฤติปฏิบัติ ประการสำคัญจะต้องมีวิธีการเผยแผ่ที่เข้ากับยุคสมัย ดังเช่นที่พระพุทธเจ้าได้มีวิธีการต่างๆ ในการแสดงธรรมโปรดพุทธบริษัทในครั้งพุทธกาล พระพุทธองค์ได้พิจารณาถึงลักษณะนิสัยของแต่ละบุคคลก่อนการแสดงธรรมโปรด สาเหตุเพราะว่าแต่ละคนมีพื้นฐานทางความคิด ความเชื่อ และความเข้าใจแตกต่างกันหากไม่เรียนรู้และเข้าใจถึงลักษณะนิสัยของคนทั้งก็ยากที่จะให้คนๆ นั้นยอมรับได้

พระครูขันธ์รัตน์โนบล (2545:1) กล่าวว่า แม้ว่าสังคมไทยในปัจจุบันทั้งสังคมเมืองและชนบท จะมีการเปลี่ยนแปลงไปตามสังคมโลกก็ตาม แต่งานเผยแผ่พระพุทธศาสนาก็ยังคงมีความสำคัญ และมีความจำเป็นต่อไป และวิธีการเผยแผ่ของพระสงฆ์จำเป็นต้องปรับเปลี่ยนให้เข้ากับเหตุการณ์สภาพแวดล้อมอยู่เสมอ ดังนั้นคณะสงฆ์จึงจำเป็นต้องอย่างยิ่งที่จะต้องมีการจัดประชุมสัมมนาแลกเปลี่ยนความรู้ในด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นประจำ เพื่อให้มีความรู้ ความสารถ มีเทคนิค มีรูปแบบใหม่ๆ ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างมีประสิทธิภาพและได้ผลมากยิ่งขึ้น

พลสันห์ โพธิ์ศรีทอง (2539:198) ได้กล่าวเช่นกันว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้มีประสิทธิภาพนั้น จำเป็นต้องมีวิธีการดำเนินงานที่เป็นระบบอย่างชัดเจน มีการประเมินผลการปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่อง และที่สำคัญต้องมีการศึกษาวิจัยด้านศาสนาให้มากขึ้น เพราะเท่าที่ผ่านมา มีงานวิจัยเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอยู่น้อยมาก ดังนั้นหน่วยงานองค์กรและสถาบันการศึกษาต่างๆ จะต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการศึกษาวิจัยด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้มากขึ้น

จากการศึกษาดังกล่าว สรุปได้ว่าแม้สังคมจะความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว แต่พระสงฆ์ก็ต้องปรับเปลี่ยนทั้งบทบาทและหน้าที่เพื่อให้การเผยแผ่ศาสนาธรรมนั้นมีความสอดคล้องกับยุคสมัยและสังคมนั้นๆ เช่นกัน ดังนั้นการเผยแผ่ศาสนาธรรมของพระสงฆ์ในยุคสมัยสังคมโลกาภิวัตน์นั้นจำเป็นต้องพัฒนาทั้งความรู้ความสามารถเทคนิครูปแบบการเผยแผ่เพื่อให้ชาวบ้านยอมรับในตัวพระสงฆ์

2. รูปแบบการเผยแผ่ศาสนาธรรม

การเผยแผ่ศาสนาธรรม หมายถึง การนำศาสนาธรรมของพระพุทธเจ้าสู่ปวงชนโดยใช้รูปแบบและวิธีการต่างๆ เช่น โดยการเทศนาสั่งสอนผ่านสื่อต่างๆ หรือการเทศภายในวัดหรือแม้แต่การส่งพระสงฆ์ สามเณร และบุคลากร ไปสอนหรือเผยแผ่ศาสนาธรรมยังสถานที่ต่างๆ พระสงฆ์จึงจำเป็นที่จะต้องมียุทธวิธีรูปแบบใหม่ๆ ในการเผยแผ่ศาสนาธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการที่จะเผยแผ่ศาสนาธรรมกับเยาวชนยุคสมัยปัจจุบัน เพราะฉะนั้นการเผยแผ่ศาสนาธรรมที่ทันสมัยย่อมต้องมีรูปแบบการเผยแผ่ศาสนาธรรม

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา(2548:ก-ข) ได้ศึกษาเรื่อง รูปแบบและยุทธศาสตร์การดำเนินงานของวัดที่จัดการศึกษาและเผยแผ่ศาสนาได้ค้นพบว่า มีรูปแบบการเผยแผ่ศาสนาธรรมทั้งในรูปแบบการให้การศึกษา การอุปถัมภ์สนับสนุน อุปกรณ์ ครุภัณฑ์ทุนการศึกษาตลอดจนอาคารสถานที่ และยังจัดรูปแบบการศึกษานอกระบบ เนื้อหาวิชาที่วัดมีศักยภาพจัดการศึกษาได้ดีคือวิชาการพระพุทธศาสนาในลักษณะการอบรมคุณธรรมจริยธรรมเป็นหลักสูตรระยะสั้นตามภารกิจการเผยแผ่ศาสนาธรรม สำหรับการศึกษานอกระบบในเนื้อหาอื่นๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนและสังคมวัดดำเนินการได้ในลักษณะเป็นหน่วยประสานความร่วมมือระหว่างนักวิชาการหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับชุมชนและเป็นสถานที่อบรม ดังนั้นรูปแบบการเผยแผ่ศาสนาธรรมของพระสงฆ์จึงเป็นรูปแบบทั้งการอบรม ให้การศึกษาตามอัธยาศัย วัดสามารถเรียนรู้ได้ตลอดชีวิตในลักษณะสวนพุทธธรรม อุทยานการศึกษาสวนสมุนไพรพิพิธภัณฑสถานชุมชน ฯลฯ ตามบริบทของ

ชุมชนและท้องถิ่นที่วัดตั้งอยู่ จะเห็นได้ว่าองค์กรพระสงฆ์ก็พยายามปรับกระบวนการทัศน์ในการเผยแผ่ศาสนาธรรมอย่างต่อเนื่อง

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา(2548:ง)ได้ศึกษาเรื่องรูปแบบและยุทธศาสตร์การดำเนินงานของวัดที่จัดการศึกษาและเผยแผ่ศาสนาได้ค้นพบว่าวัดมีกระบวนการชัดเจนในการบริหารงานบุคคล และการพัฒนาบุคลากรเพื่อการจัดการศึกษาและการเผยแผ่ศาสนาธรรมสำหรับกระบวนการในการเผยแผ่ศาสนาธรรมของวัดและพระสงฆ์ที่เหมาะสมประกอบด้วยกระบวนการพัฒนาศาสนา คือให้พระสงฆ์เป็นผู้ทรงความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรมและมีคุณสมบัติของนักเผยแผ่ นักพัฒนาชุมชน และนักสังคมสงเคราะห์ กระบวนการบริหารงานจัดการแบบชุมชนและท้องถิ่นมีส่วนร่วม ในการกำหนดความต้องการนโยบาย และวิธีการในการจัดการศึกษาและเผยแผ่ศาสนาธรรมตลอดจนมีส่วนร่วมในการระดมทุนระดมทรัพยากร และการบริหารงบประมาณในรูปกองทุน และมูลนิธิ

จากศึกษาดังกล่าวมาแล้ว สรุปได้ว่ารูปแบบการจัดการการศึกษาและการเผยแผ่ศาสนาธรรมของวัดและพระสงฆ์ที่เหมาะสมคือ รูปแบบการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ในวิชาพระพุทธศาสนา เพื่อพัฒนาจิตใจและเพื่อการสร้างคุณลักษณะในการดำรงชีวิตของประชาชน ทั้งนี้การที่วัดจะเผยแผ่ศาสนาธรรมให้ประสบผลสำเร็จที่บรรลุเป้าหมายนั้นจำเป็นต้องมียุทธศาสตร์ในการเผยแผ่

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา(2548:7-81)ได้ศึกษาเรื่องรูปแบบและยุทธศาสตร์การดำเนินงานของวัดจัดการศึกษาและเผยแผ่ศาสนาได้ค้นพบว่า คุณสมบัติของวัดที่ประสบความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจเผยแผ่ เป็นวัดที่มีความสัมพันธ์อันดีกับชุมชนเจ้าอาวาสสามารถปกครองดูแลพระภิกษุสามเณรในวัดเคร่งครัดวัตรปฏิบัติตามพระธรรมวินัย เป็นที่เลื่อมใสศรัทธา เจ้าอาวาสและภิกษุสามเณรมีภาวะผู้นำสามารถเป็นที่พึ่งแก่ชุมชนทั้งทางโลกและทางธรรม ดังนั้นในการพัฒนาวัดเพื่อเป็นแหล่งจัดการศึกษาและเผยแผ่ศาสนาธรรมจึงควรดำเนินการดังต่อไปนี้

1. สร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างวัดกับชุมชน ทำวัดให้เป็นส่วนหนึ่งของชุมชนเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาคุณภาพชีวิต และเป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตของชุมชนและท้องถิ่น
2. พัฒนาเจ้าอาวาสให้เป็นผู้มีความรอบรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม มีคุณสมบัติของนักปกครอง นักบริหารจัดการ นักวิชาการ นักเผยแผ่ นักสังคมสงเคราะห์ นักพัฒนาและมีภาวะผู้นำ
3. ดูแลควบคุมพระภิกษุสามเณรให้มีศีลาจารวัตรงดงามเป็นที่เลื่อมใสศรัทธามีความรู้แตกฉานในพระธรรมวินัย สามารถเป็นผู้นำทางปัญญาแก่ประชาชนได้

ดังนั้นแล้วการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้และขยายปัญญาแก่ชุมชน จำเป็นต้องพัฒนาพระสงฆ์ที่จำพรรษาอยู่ในวัดให้เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถเป็นที่พึ่งทางธรรมและเป็นผู้นำทางปัญญาแก่ชุมชนและรูปแบบการเผยแผ่ศาสนาธรรมที่ประสบผลสำเร็จได้นั้นจำเป็นต้องมีจุดมุ่งหมายที่ชัดเจนและเหมาะสมกับยุคสมัยและสังคมนั้นๆ ด้วย

2.1 จุดเน้นการเผยแผ่ศาสนาธรรมในพระพุทธศาสนา

การที่จะเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้มีความเจริญรุ่งเรืองนั้น พระสงฆ์ รวมทั้งผู้ที่ทำหน้าที่ในการเผยแผ่จำเป็นต้องมีเป้าหมายในการจะนำเอาหลักธรรมไปบอกกล่าวผู้อื่นอย่างมีจุดมุ่งหมายที่ชัดเจน

ชานาญ นิสารัตน์, สิทธิ บุตรดี และเดือน คำดี (2533:12-13) ได้กล่าวถึงจุดมุ่งเน้นของการเผยแผ่ธรรมในพระพุทธศาสนาว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่เกิดขึ้นมา เพื่อช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ทุกชนชั้นโดยมุ่งเน้นถึงกลุ่มคนที่มีความวุ่นวายหรือความทุกข์ทั้งปวง พระพุทธศาสนาจะเน้นที่หลักธรรมคำสอนเพื่อให้คนคิดถึงสาเหตุแห่งความทุกข์ ให้หยุดพิจารณาหลักธรรมตามเหตุผลที่เป็นจริงโดยอาศัยหลักของศรัทธา คือความเชื่อ แต่ไม่ใช่เชื่อแบบงมงายให้เชื่อด้วยแห่งเหตุผล ตามความเป็นจริง จุดมุ่งเน้นของการเผยแผ่ศาสนาธรรมในพระพุทธศาสนาสรุปได้ดังนี้ คือพระพุทธศาสนาเน้นการพัฒนาศรัทธาและปัญญาที่ถูกดอง สอนให้มนุษย์พึ่งตนเอง ฝึกหัดและพัฒนาตนเองโดยเน้นในเรื่องของศรัทธา และการใช้ปัญญาไม่หวังพึ่งพาสิ่งภายนอก พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่สอนเน้นหนักในเรื่องการใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต ให้รู้จักกำจัดความทุกข์ความเดือดร้อนด้วยการพิจารณาให้เห็นต้นเหตุของความทุกข์ แล้วแก้ไขให้ถูกทางไม่ให้เชื่อถ้อยอย่างงมงายไร้เหตุผล

ผลจากการศึกษาสามารถสรุปความได้ว่า ความสำคัญของจุดเน้นในการเผยแผ่ศาสนาธรรมหรือเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนานั้น พระพุทธศาสนามุ่งเน้นเพื่อการพัฒนาศรัทธาและปัญญาที่ถูกดอง และพระพุทธศาสนาเน้นการฝึกอบรมตน การพึ่งตนเอง

3. โครงการพระธรรมจาริกกับการเผยแผ่ศาสนาธรรมแก่ชาวไทยภูเขา

3.1 ประวัติโครงการพระธรรมจาริก

ประวัติโครงการพระธรรมจาริกและการดำเนินการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชาวไทยภูเขาของโครงการพระธรรมจาริก (มูลนิธิเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชนถิ่นกันดาร, 2548:23-51) เนื่องจากในปี 2507 นายประสิทธิ์ ดิษฐ์พันธ์ หัวหน้ากองสงเคราะห์ชาวเขา กรมประชาสงเคราะห์

ได้ลาราชการเข้ารับการบรรพชาอุปสมบทเป็นพระภิกษุอยู่จำพรรษา ณ วัดเบญจมบพิตร กรุงเทพมหานคร เมื่อได้รับการศึกษาเล่าเรียนและอบรมด้านจิตใจ ตามหลักของพระพุทธศาสนา ระยะเวลาประมาณ 3 เดือนได้เกิดความคิดขึ้นว่าถ้านำเอาพระศาสนธรรมของพระพุทธศาสนาไปเผยแผ่แก่ชาวไทยภูเขาเผ่าต่างๆจะเกิดประโยชน์ในการปกครองและการพัฒนาเป็นอย่างไรดี เพราะคนเราจะมีความรักสามัคคีร่วมกันเป็นหมู่ใหญ่ขึ้นมาได้จำเป็นต้องอาศัยขนบธรรมเนียมประเพณีและศาสนาเป็นเครื่องผูกพันสมานน้ำใจให้เข้ากันได้เป็นประการสำคัญจึงได้นำเอาเรื่องการที่จะอาราธนาพระภิกษุไปประจำอยู่ตามหมู่บ้านชาวไทยภูเขาเผ่าต่างๆ ซึ่งกรมประชาสัมพันธ์ได้ไปจัดตั้งนิคมสร้างตนเอง ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวไทยภูเขาอยู่แล้วนั้น เข้าปรึกษาหารือกับพระกิตติโสภณ (สมเด็จพระพุทธชินวงศ์) เจ้าอาวาสวัดเบญจมบพิตรในสมัยนั้น ซึ่งพระกิตติโสภณได้พิจารณาแล้วเห็นว่าเป็นข้อเสนอที่ดีมีประโยชน์มาก เพราะนอกจากจะอำนวยความสะดวกในการประกาศศาสนธรรมของพระพุทธศาสนาให้แพร่หลายแล้ว ยังจะเป็นโอกาสให้พระภิกษุสามเณรได้ใช้เวลาว่างจากการศึกษาเล่าเรียนออกจาริกไปปฏิบัติหน้าที่ช่วยเหลือประชาชนตลอดถึงประเทศชาติตามสมควรแก่สมณวิสัย ภายใต้โครงการชื่อ“พระธรรมจาริก” ทั้งนี้ตามพระพุทธานุญาตที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสแก่พระสาวกรุ่นแรกที่จะส่งไปประกาศพระศาสนาว่า “จรธ ภิกขเว จาริกัม พุทฺชนหิตาย พุทฺชนสุขาย โลกานุกมฺปาย ฯ เปฯ เทเสถ ธมฺมํ” เป็นอาทิ แปลความว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เธอจงจาริกท่องเที่ยวไป จงแสดงธรรมเพื่อประโยชน์เพื่อความสุขแก่คนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์แก่ชาวโลก” ดังนี้ เป็นต้น

ในการจัดอาราธนาพระธรรมจาริกครั้งแรก ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชาวไทยภูเขาเผ่าต่างๆ ทางภาคเหนือในปี 2508 นั้นพระธรรมกิตติโสภณร่วมกับกรมประชาสัมพันธ์อาราธนาพระราชาคณะพระครูสัญญาบัตรหรือพระเถระที่มีอายุพรรษาสมควรเป็นหัวหน้า พระธรรมจาริก 10 สายๆ ละ 1 รูป พระภิกษุผู้ชำนาญปีสนาธูระ 10 รูป พระผู้ชำนาญคันถธุระเป็นเปรียญเอก 10 รูป และพระเปรียญหรือพระนักธรรมหรือพระที่เคยไปมาหาสู่คุ้นเคยหรือพูดภาษาชาวไทยภูเขาเผ่าต่างๆ ได้อีก 20 รูปรวมทั้งหมด 50 รูปโดยจัดเป็นกลุ่มๆ ละ 5 รูปจัดส่งไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชาวไทยภูเขาเผ่าต่างๆ รวม 6 เผ่า คือ แม้ว เหมะ ชือซอ อีก่อ และกะเหรี่ยงรวม 10 หมู่บ้านในระยะเวลา 1 เดือนครึ่งตามสถานที่ต่างๆ ในจังหวัดภาคเหนือรวม 5 จังหวัด คือ จังหวัดตาก เชียงใหม่ เชียงราย แม่ฮ่องสอน และเพชรบูรณ์

3.2 จุดมุ่งหมายการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของโครงการพระธรรมจาริก

จุดมุ่งหมายการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของโครงการพระธรรมจาริกในการดำเนินการเผยแผ่ศาสนาธรรมของโครงการพระธรรมจาริกในการนำหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาไปเผยแผ่แก่ชาวไทยภูเขาเผ่าต่างๆ ในพื้นที่ 13 จังหวัดภาคเหนือของประเทศ (มูลนิธิเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่นชนถิ่นกันดาร, 2548: 48-63)

1. ทำให้ชาวไทยภูเขาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาและเข้าใจวัฒนธรรมประเพณีเป็นการสร้างความสัมพันธ์ทางจิตใจเป็นอย่างดี
2. ทำให้ชาวไทยภูเขามีความรักและหวงแหนแผ่นดินไทย
3. ทำให้ชาวไทยภูเขาได้รับการศึกษา ซึ่งเป็นการสนับสนุนแผนการศึกษาของชาติ
4. ทำให้ชาวไทยภูเขามีความเข้าใจดีในเจตนาของรัฐบาลที่มีต่อชาวเขาและเข้าใจนโยบาย การปกครองระบอบประชาธิปไตย
5. ทำให้ชาวไทยภูเขามีความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และเป็นพลเมืองที่ดีของประเทศชาติ
6. เป็นการพัฒนาคนให้สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาประเทศชาติสืบไป

3.3 แนวทางการดำเนินงานพระธรรมจาริก

1. จัดตั้งอาศรมพระธรรมจาริกตามหมู่บ้านชาวไทยภูเขาเผ่าต่างๆ เพื่อจัดส่งพระธรรมจาริกไปประจำตามอาศรม
2. จัดส่งพระธรรมจาริกที่ได้รับการประชุมปฐมนิเทศแล้วไปอยู่ประจำตามอาศรมที่กำหนดไว้
3. จัดตั้งศูนย์อำนวยการและส่งเสริมพระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูงในบริเวณที่เหมาะสมและมีศักยภาพโดยรวบรวมอาศรมพระธรรมจาริกตามหมู่บ้านชาวไทยภูเขา ในเขตพื้นที่ใกล้เคียงกัน เพื่อเป็นศูนย์กลางในการประสานงานในพื้นที่ เพื่อดำเนินการพัฒนาและส่งเสริมให้มีความประสิทธิผลยิ่งขึ้น
4. สร้างศรัทธาในกลุ่มชนชาวไทยภูเขา คือการแก้ไขปัญหาคความเดือดร้อนความยากจนและความเจ็บไข้ได้ป่วยให้แกชาวไทยภูเขา เพื่อให้เกิดศรัทธาและร่วมมือในการพัฒนา
5. จัดกิจกรรมต่างๆ ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาและกิจกรรมอื่นๆ เพื่อสร้างความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาโดยการอบรมผู้นำเยาวชนชาวไทยภูเขา จัดค่ายคุณธรรมจัดพิธีบรรพชาอุปสมบทให้แกชาวไทยภูเขา และอบรมธรรมะโดยใช้เสียงตามสาย เปิดสอนการศึกษา

นอกโรงเรียน จัดตั้งศูนย์สวัสดิการเด็กเล็กก่อนวัยเรียน ฝึกอาชีพ และบำบัดยาเสพติดให้แก่ชาว ไทยภูเขา เป็นต้น

6. จัดตั้งศูนย์อบรมพระพุทธศาสนาแก่พระภิกษุสามเณรชาวไทยภูเขา ขึ้นที่วัดศรีโสดา อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อเป็นศูนย์กลางการอบรมพระธรรมวินัย และวิชาการต่างๆ ทั้งสายสามัญและปริยัติธรรม แก่เยาวชนชาวไทยภูเขาที่เข้าบวชในพระพุทธศาสนา เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตเยาวชนชาวไทยภูเขาและนำความรู้ไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน

3.4 หน้าที่และภารกิจของพระธรรมจาริกโดยสรุปได้ดังนี้

หน้าที่และภารกิจของพระธรรมจาริกในการเผยแผ่ศาสนาธรรมหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาแก่ชาวไทยภูเขาในพื้นที่สูง 13 จังหวัดภาคเหนือของประเทศในอาศรมพระธรรมจาริกตามหมู่บ้านของชาวไทยภูเขาเผ่าต่างๆ ซึ่ง ได้กำหนดหน้าที่ที่พระธรรมจาริกจะต้องรับผิดชอบและดำเนินการดังนี้

3.4.1 หน้าที่พระธรรมจาริกที่ปฏิบัติงานในศูนย์อบรมพระพุทธศาสนาแก่

พระภิกษุสามเณรชาวไทยภูเขา วัดศรีโสดา

1. เป็นผู้ปกครอง ควบคุมดูแลพระภิกษุสามเณรชาวไทยภูเขาในศูนย์อบรมพระพุทธศาสนาแก่พระภิกษุสามเณรชาวไทยภูเขา
2. เป็นครูสอนสายปริยัติธรรมสามัญศึกษา และอบรมข้อวัตรปฏิบัติอื่นๆ
3. รับผิดชอบการบริหารงานภายในศูนย์อบรมพระพุทธศาสนาแก่พระภิกษุสามเณรชาวไทยภูเขา วัดศรีโสดาตามที่ได้รับ
4. ควบคุมการประกอบกิจกรรมต่างๆ ที่มีขึ้นในศูนย์อบรมพระพุทธศาสนาแก่พระภิกษุสามเณรชาวไทยภูเขา วัดศรีโสดา
5. ดำเนินการอื่นๆ ตามที่ได้รับมอบเป็นคราวๆ ไป

3.4.2 หน้าที่พระธรรมจาริกที่ปฏิบัติงานตามอาศรมพระธรรมจาริก จังหวัดต่างๆ

1. สร้างความสัมพันธ์อันดีกับชาวไทยภูเขาหน่วยงานราชการเจ้าคณะพระสังฆาธิการในเขตพื้นที่รับผิดชอบ
2. เป็นแกนนำในการพัฒนาจิตใจ เพื่อชี้แนวทางที่ถูกต้องในเรื่องศาสนา ศีลธรรม วัฒนธรรมประเพณีอันดีงาม ตลอดจนความเชื่อต่างๆ
3. ให้บริการเวชภัณฑ์แก่ผู้เจ็บป่วยที่เข้ามาขอความช่วยเหลือ

4. ตำรวจและรวบรวมข้อมูลต่างๆ ในเขตรับผิดชอบ
5. รายงานผลการปฏิบัติงานเป็นประจำทุกเดือนต่อประธานคณะพระธรรมจาริก

3.4.3 การกิจด้านศาสนา

1. ปฏิบัติศาสนากิจ ได้แก่การจัดทำเวร เข้าและเย็นสวดมนต์เจริญภาวนา และเจริญสมณวิปัสสนากัมมัฏฐานแผ่เมตตาให้สรรพสัตว์ ออกบิณฑบาตตามแบบอย่างของพุทธบุตร เมื่อชาวไทยภูเขานำอาหารมาถวายที่อาศรมแนะนำให้รู้จักศาสนพิธี เช่น ไหว้พระ อาราธนาศีลรับศีล เป็นต้น
2. ปฏิบัติงานพัฒนาจิตใจชักชวนให้ชาวไทยภูเขานำคำสอนทางพระพุทธศาสนา มาใช้ในชีวิตประจำวัน และสนับสนุนชาวไทยภูเขาแสดงตนเป็นพุทธมามกะ
3. จัดให้มีการทำบุญตักบาตรฟังธรรมเป็นประจำทุกวัน ธรรมสวนะ และจัดให้มีการบำเพ็ญกุศลตามเทศกาลในวาระต่าง ๆ ตามประเพณีทางพระพุทธศาสนา

3.4.4 การกิจด้านชาวเขาสัมพันธ์

1. เป็นแกนกลางในการสร้างความสัมพันธ์ทางจิตใจระหว่างชาวไทยภูเขากับชาวพื้นราบและทำหน้าที่สร้างความเข้าใจอันดีระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐบาลและชาวไทยภูเขา
2. สร้างจิตสำนึกในหน้าที่พลเมืองที่มีความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ปฏิบัติตนอยู่ในระเบียบวินัยและเคารพกฎหมาย

3.4.5 การกิจด้านสนับสนุนงานสงเคราะห์และพัฒนา

1. เป็นสื่อกลางในการนำบริการของรัฐบาลเข้าไปในหมู่บ้านชาวไทยภูเขา ตลอดจนเป็นสื่อสัมพันธ์แก่เจ้าหน้าที่รัฐบาลที่เข้าไปปฏิบัติงานให้เข้าถึงชาวไทยภูเขา และสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้บรรลุวัตถุประสงค์
2. ให้การรักษาพยาบาลเบื้องต้นและแนะนำในเรื่องสาธารณสุขมูลฐานอื่นๆ
3. เป็นที่ปรึกษาแก้ไขปัญหาต่างๆ เป็นที่พึ่งทางความคิดในการแก้ปัญหาต่างๆ ของชาวไทยภูเขา และการให้ความในการไม่ให้ตัดไม้ทำลายป่าทำไร่เลื่อนลอย สนับสนุนการทำ การเกษตรถาวร และตั้งหลักแหล่งที่อยู่อาศัยทำมาหากินแน่นอน หยุดการเคลื่อนย้าย

3.5 ชาวไทยภูเขา

การเผยแผ่ศาสนาธรรมของโครงการพระธรรมจาริกในปีพุทธศักราช 2508 เป็นปีที่เริ่มต้นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้แก่กลุ่มบุคคลที่เรียกว่า“ชาวเขา”มูลนิธิเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชนถิ่นกันดารฯ(2538:215)โดยความร่วมมือระหว่างฝ่ายพุทธจักร และฝ่ายอาณาจักร ภายใต้ชื่อโครงการพระธรรมจาริก โดยมีพระสงฆ์ที่ออกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชาวไทยภูเขาเรียกว่า คณะพระธรรมจาริกโดยออกเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชาวไทยภูเขาซึ่งเป็นโครงการทดลองหรือโครงการนำร่องเมื่อโครงการนำร่องได้นำเสนอต่อที่ประชุมคณะกรรมการมหาเถรสมาคมผ่านทางกรมประชาสัมพันธ์ได้ติดต่อกับพระธรรมกิตติโสภณอดิศักดิ์เจ้าอาวาสวัดเบญจมบพิตร ประธานคณะอนุกรรมการสาขาวัฒนธรรมทางจิตใจกองวัฒนธรรม สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการอาราธนาพระราชคณะ พระครูสัญญาบัตร หรือพระเถระผู้มีอายุพรรษาพอสมควรเป็นหัวหน้าคณะพระธรรมจาริกแบ่งออกเป็น 10 สาย สายละ 1 รูป ผู้ชำนาญวิปัสสนาธุระ 10 รูป ผู้ชำนาญคันถธุระเป็นเปรียญเอก 10 รูป และพระเปรียญ หรือพระนักธรรม พระที่เคยไปมาหาสู่ มีความคุ้นเคยกับชาวไทยภูเขา หรือพูดภาษาชาวไทยภูเขาได้ 30 รูป รวมทั้งหมดจำนวน 50 รูป โดยจัดแบ่งเป็นคณะฯ ละ 5 รูป จัดส่งไปปฏิบัติงานพัฒนาชาวไทยภูเขาเผ่าต่างๆ รวม 6 เผ่า คือ แม้ว เ้า มูเซอ ลีซอ อีก้อ และกะเหรี่ยง ณ สถานที่ต่างๆ ในภาคเหนือ 5 จังหวัด คือ จังหวัดตาก เชียงใหม่ เชียงราย เพชรบูรณ์และแม่ฮ่องสอน จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการส่งพระสงฆ์ที่มีความรู้ความชำนาญไปเผยแผ่ศาสนาธรรมท่ามกลางความหลากหลายทางความเชื่อและวัฒนธรรม ดังนั้นการเผยแผ่ศาสนาธรรมของโครงการพระธรรมจาริกกับชาวไทยภูเขา อันหลากหลายด้วยวัฒนธรรมประเพณีจึงเป็นสิ่งที่ยากและท้าทายการทำงานอย่างยิ่ง จึงจำเป็นที่จะต้องปรับเปลี่ยนวิธีการสื่อสารกระบวนการเผยแผ่ให้เข้ากับสังคมวัฒนธรรมนั้นๆ

ชาวไทยภูเขา คือ บุคคลที่อาศัยตั้งบ้านเรือนอยู่บนพื้นที่สูง กรมประชาสัมพันธ์ (2538:10)ได้ให้ความหมายคำว่า ชาวเขา หมายถึงกลุ่มชนที่อยู่รวมกันเป็นเผ่า มีภาษาพูด วัฒนธรรม การแต่งกาย ขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ และวิถีทางในการดำรงชีวิตต่างๆ ไป แตกต่างล้ำหลังกว่าคนส่วนใหญ่ของประเทศ สิ่งที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวไทยภูเขาตั้งแต่ดั้งเดิม คือการนับถือผีที่สืบทอดจากบรรพบุรุษเป็นส่วนใหญ่และมีความเชื่อเกี่ยวกับธรรมชาติ เช่นป่าไม้ แม่น้ำ ลำธาร เป็นต้น

จากข้อมูลทำเนียบชุมชนบนพื้นที่สูง 20 จังหวัดในประเทศไทยปี พ.ศ.2545 กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ (2545:1-12) พบว่ามีชาวไทยภูเขาอาศัยตั้งถิ่นฐานทำกินกระจายตัวอยู่บนพื้นที่สูง 20 จังหวัดทางตอนเหนือและทิศตะวันตกของประเทศไทย ได้แก่ เชียงใหม่ เชียงราย แม่ฮ่องสอน ลำพูน ลำปาง พะเยา แพร่ น่าน เพชรบูรณ์ พิจิตร โลก เลย สุโขทัย กำแพงเพชร ตาก

อุทัยธานี สุพรรณบุรี กาญจนบุรี ราชบุรี เพชรบุรี และประจวบคีรีขันธ์ ในพื้นที่ 4,192 กลุ่มบ้าน มีประชากรทั้งสิ้น 873,713 คน ชาวไทยภูเขาจึงนับเป็นความหลากหลายและความแตกต่างของชาติพันธุ์ การกระจายตัวของชาวไทยภูเขาอยู่บนพื้นที่สูง ห่างไกลและทุรกันดาร ชาวไทยภูเขาเหล่านี้มีอยู่หลายเผ่า เช่น ลัวะ กะเหรี่ยง ม้ง (แม้ว) เมี่ยน (เย้า) ลีซู (ลีซอ) ลาฮู (มูเซอ) อะข่า (อีเก้อ) และถิ่น เป็นต้น

ความเชื่อและพิธีกรรมสำคัญของชาวไทยภูเขาเผ่าต่างๆ มีลักษณะคล้ายกันที่ว่าเกี่ยวข้องกับชีวิตการเกิด การตาย และการเจ็บไข้ได้ป่วย สำนักงานโครงการพระธรรมจาริก (2547:1-74) ความเชื่อและพิธีกรรมแสดงออกถึงความสัมพันธ์ที่คนมีต่อผี ต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติที่อยู่รอบตัว แต่ละเผ่าจะมีรายละเอียดที่แตกต่างกันไป ความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับการเกิดของชาวไทยภูเขาๆ เชื่อว่า การเจ็บป่วยมีสาเหตุมาจากผีจึงมีหมอที่บอกถึงอาการและวิธีการรักษา มีการเซ่นไหว้ผี และรักษาด้วยวิธีการทางไสยศาสตร์โดยหมอผีเป็นผู้ ำพาพืชเบญจกณีที่ใช้ยาสมุนไพรและส่วนหนึ่งรักษาด้วยการแพทย์สมัยใหม่

ทวี ประทีปแสง (2542:18-20) ได้ศึกษาเรื่อง พิธีกรรมและความเชื่อในการประกอบอาชีพ การเกษตรกรรมของชาวลัวะบ้านเตี้ยกลางในอุทยานแห่งชาติดอยภูคา จังหวัดน่าน พบว่าชาวลัวะ มีความเชื่อและนับถือ ในทุกขั้นตอนการประกอบอาชีพเกษตร ชาวลัวะมีการประกอบพิธีบวงสรวงผี เพราะเชื่อว่าผีมีจริง และเฝ้าปกป้องคุ้มครองดูแลรักษาช่วยให้ผลผลิตอุดมสมบูรณ์ตลอดฤดูกาลผลิต การทำผิดจารีตหรือข้อห้ามต่างๆที่บรรพบุรุษได้ถือปฏิบัติมา นอกจากจะทำความเสียหายกับผลผลิตทางการเกษตรแล้วยังอาจส่งผลให้ผู้กระทำผิดเกิดการเจ็บป่วยหรือบางครั้งอาจถึงตายได้ นอกจากนี้การเจ็บไข้ได้ป่วยสำหรับชาวลัวะมีความเชื่อว่า การเจ็บป่วยมักจะเกิดการกระทำของผีชนิดใดชนิดหนึ่ง การรักษาโรคจึงมักจะแก้ด้วยการทำพิธีเลี้ยงผีหรือเรียกว่า “แอ่งปรอง”

อังสนา ขำแก้ว (2528:1-4) ได้ศึกษาเรื่อง อิทธิพลของการเผยแผ่พุทธศาสนาและที่มีต่อพฤติกรรมและแนวคิดของชาวไทยภูเขาในจังหวัดภาคเหนือ ศึกษาเฉพาะกรณีวัดศรีโสดา อ.เมือง เชียงใหม่ พบว่าชาวไทยภูเขายังคงมีความเชื่อดั้งเดิม เช่น การบูชาวิญญาณหรือผีบรรพบุรุษ ซึ่งเชื่อว่าสร้างสิ่งในธรรมชาติ ตลอดจนเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับตนเอง เพราะมีสิ่งหรืออำนาจลึกลับที่เรียกว่าผีคลันดาลให้เกิดขึ้น ความเชื่อด้านการนับถือศาสนาของชาวไทยภูเขานั้น ไม่ได้แต่เพียงจำกัดอยู่เฉพาะเรื่องพิธีกรรมทางศาสนาเท่านั้น แต่ครอบคลุมไปถึงวิถีการดำเนินชีวิตของชาวไทยภูเขา

จากการศึกษาดังกล่าวจะเห็นได้ว่าชาวไทยภูเขายังมีความเชื่อดั้งเดิมอยู่จำนวนมากการที่พระสงฆ์จะนำหลักธรรมคำสอนไปเผยแผ่แก่ชาวไทยภูเขานั้นต้องมีหลักและวิธีการเผยแผ่หรือการฝึกอบรม เพื่อให้มีความสอดคล้องกับสังคมวัฒนธรรมชุมชน ดังนั้นการเผยแผ่ศาสนาธรรมของพระธรรมจาริกจึงต้องมีรูปแบบและทักษะในการออกเผยแผ่ดังจะเห็นได้จากการนิมนต์พระธรรมจาริกรุ่นแรกออกเผยแผ่โดยนิมนต์พระผู้ชำนาญด้านต่าง เช่น พระผู้ชำนาญวิปัสสนาธุระ ผู้ชำนาญคันถธุระเป็นเปรียญเอกและพระเปรียญ หรือพระนักธรรมพระที่เคยไปมาหาสู่ มีความคุ้นเคยกับชาวไทยภูเขาหรือพระที่พูดภาษาชาวไทยภูเขานั้นได้

3.6 เนื้อหาสาระหลักธรรมคำสอนในการเผยแผ่ศาสนาธรรมของโครงการพระธรรมจาริก

เนื้อหาสาระหลักธรรมคำสอนในการเผยแผ่ศาสนาธรรมของโครงการพระธรรมจาริกกล่าวโดยสรุปแล้ว สามารถกล่าวได้ว่าเป็นการนำเอาหลักธรรมที่เป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต เช่น พุทธประวัติ เพื่อให้ทราบถึงประวัติความเป็นมาของพระพุทธศาสนา การเจริญสมาธิ การรักษาศีล การให้ทาน ความกตัญญูรู้คุณ อนุโมทนา ซึ่งเป็นการปลูกฝังให้เป็นผู้รู้จักการรับและการให้แก่ชาวไทยภูเขา (สำนักงานโครงการพระธรรมจาริก, 2550)

จากการเผยแผ่ศาสนาธรรมของพระธรรมจาริกรุ่นแรกที่ถูกปฏิบัติศาสนกิจในชุมชนชาวไทยภูเขาซึ่งเริ่มต้นขึ้นเมื่อปีพ.ศ. 2508 จนถึงปัจจุบันและการเผยแผ่โครงการดังกล่าวได้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรมคือ มีชาวไทยภูเขาบางส่วนแสดงตนเป็นพุทธมามกะจำนวนมาก และส่งบุตรหลานเข้าบรรพชาอุปสมบทในพระพุทธศาสนา ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2508 ถึง ปี พ.ศ. 2545 จำนวน 6,442 คน (มูลนิธิเผยแผ่พระพุทธศาสนา แก่ชนถิ่นกันดาร, 2548:15-40) จากการศึกษาคำเนินการเผยแผ่ศาสนาธรรมของโครงการพระธรรมจาริก สรุปได้ว่าโครงการพระธรรมจาริกมีจุดมุ่งหมายและวางเป้าหมายไว้อย่างชัดเจน นั่นคือการเผยแผ่ศาสนาธรรมแก่ชาวไทยภูเขา ซึ่งมีบทบาทหลากหลายที่ดำเนินการควบคู่ไปกับการเผยแผ่ศาสนาธรรม แม้สังคมจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว แต่บทบาทของพระธรรมจาริกที่ปฏิบัติหน้าที่เผยแผ่ศาสนาธรรมอยู่ตามชุมชนบนพื้นที่สูงก็ยังมีอีกมากมาย ได้แก่ การสอนหนังสือแก่ชาวไทยภูเขาทั้งเด็กเยาวชน และผู้ใหญ่ การเป็นผู้นำในชุมชนในการพัฒนาสาธารณประโยชน์ในชุมชน รวมทั้งการเป็นที่ปรึกษา เรื่องต่างๆ เป็นต้น

พระสำราญ อนุตฺตโร และคณะ (2550:15-20) ได้ศึกษาเรื่อง หลักการและการปฏิบัติงานของพระธรรมจาริกบนพื้นที่สูงที่สมสมัยพบว่า โครงการพระธรรมจาริกได้มีการพัฒนาปรับปรุงให้เจริญก้าวหน้ามาตามลำดับ ทั้งการบริหารงาน รูปแบบการเผยแผ่ การพัฒนาบุคลากร การจัดการศึกษาอบรมให้แก่พระภิกษุสามเณรชาวไทยภูเขาที่เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา และให้

การสงเคราะห์ด้านการศึกษแก่เยาวชนชาวไทยภูเขาตามอาศรมต่างๆ การติดต่อประสานงานกับภาครัฐและเอกชนเพื่อระดมทรัพยากรต่างๆ มาสนับสนุนโครงการฯ ทำให้โครงการฯ สามารถดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพการดำเนินงานของโครงการพระธรรมจาริก ซึ่งสามารถสรุปผลงานสำคัญ ดังนี้

1. พ.ศ.2513 จัดตั้งศูนย์อบรมพระพุทธรศาสนาแก่ภิกษุสามเณรชาวไทยภูเขาขึ้น ณ วัดศรีโสดา อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อใช้เป็นสถานที่พักอาศัยของพระภิกษุสามเณรชาวไทยภูเขา รวมทั้งเป็นที่ศึกษาเล่าเรียนสายพระปริยัติธรรมแผนกธรรมชั้นตรีโท เอก และสายสามัญศึกษา พร้อมทั้งได้จัดตั้งโรงเรียนผู้ใหญ่ชาวเขาวัดศรีโสดาจัดสอนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลาย ให้แก่พระภิกษุสามเณรชาวไทยภูเขาให้มีความรู้ภาษาไทยยิ่งขึ้น ทั้งให้การให้การศึกษอบรมพระพุทธรศาสนาแก่พระภิกษุสามเณรชาวไทยภูเขาที่เพื่อให้ได้รู้จักพระพุทธรศาสนา

2. พ.ศ.2514 จัดตั้งมูลนิธิเผยแผ่พระพุทธรศาสนาแก่ชนถิ่นกันดาร และได้รับจดทะเบียนจากกรุงเทพมหานครโดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อเผยแผ่พระพุทธรศาสนา ให้การสงเคราะห์ช่วยเหลือชาวไทยภูเขา และชาวไทยที่อยู่ห่างไกลคมนาคมถิ่นทุรกันดารในประเทศไทย

3. พ.ศ.2519-2529 ขยายสถานที่การปฏิบัติของพระธรรมจาริก การดำเนินงานโครงการพระธรรมจาริกภายใต้การดูแลของพระธรรมกิตติโสภณประธานคณะกรรมการพระธรรมจาริก มีความก้าวหน้ามั่นคงยิ่งในปี พ.ศ.2551 มีพระธรรมจาริกออกปฏิบัติงาน 300รูป 350 อาศรม

4. พ.ศ.2532 จัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ เพื่อให้พระภิกษุสามเณรชาวไทยภูเขา ที่วัดศรีโสดาได้ศึกษาเล่าเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่1-3 และพ.ศ.2535 รับอนุมัติจากกระทรวงศึกษาธิการ ขยายการศึกษาในชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายทำให้พระภิกษุสามเณรชาวไทยภูเขาได้มีโอกาสศึกษาสูงมากขึ้น

จากการศึกษาสรุปได้ว่าโครงการพระธรรมจาริกมีเป้าหมายในการการเผยแผ่ศาสนาธรรมเพื่อนำหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธรศาสนาไปเผยแผ่แก่ชาวไทยภูเขา ทั้งการให้การสงเคราะห์ การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวไทยภูเขาโดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมตามหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธรศาสนา และโครงการพระธรรมจาริกได้มีการพัฒนาปรับปรุงบทบาทหน้าที่และหลักการเผยแผ่ศาสนาธรรมให้มีความเจริญตลอดมาทั้งการพัฒนานุคลากร เป็นต้น

4. ทฤษฎีทางจริยธรรมกับการพัฒนาจิตใจ

การปฏิบัติงานการเผยแผ่ศาสนาธรรมของพระธรรมจาริกได้นำเอาแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับพัฒนาการทางจริยธรรม มาประยุกต์ใช้ในการเผยแผ่ศาสนาธรรมกับชาวไทยภูเขาด้วย

บรรเทา กิตติศักดิ์ (ม.ป.ป.:9) ได้ศึกษาแนวคิดของทองคูณ หงส์พันธ์ (2542) กล่าวว่า การพัฒนาการสติปัญญา(cognitive development)บุคคลที่มีแนวคิดทางด้านนี้ได้แก่ เปียเจท์ (Piaget) และโคลเบอร์ก (Kohlberg)หลักสำคัญของแนวคิดนี้ คือ การพัฒนาเจตคติเชิงจริยธรรมตามลำดับขั้นอย่างต่อเนื่องตามลำดับอายุโดยมีความเชื่อว่าการพัฒนาจริยธรรมมีพื้นฐานจากองค์ประกอบ โครงสร้างทางปัญญาและเหตุผลเชิงจริยธรรมการมุ่งใจเบื้องต้นในการพัฒนาจริยธรรมได้แก่ การมุ่งใจเกี่ยวกับการยอมรับความสามารถ ความนับถือตนเองหรือความสำนึกในตนเอง นอกจากนี้ความต้องการทางชีววิทยาหรือความปลดปล่อยความวิตกกังวลหรือความหวาดกลัว การพัฒนาทางจริยธรรมเป็นวัฒนธรรมสากล และอิทธิพลต่อการพัฒนาจริยธรรมได้แก่ สิ่งเร้าทางสังคม มีผลต่อการพัฒนาจริยธรรมของเด็กตลอดเวลา การเรียนรู้ทางสังคม (social learning) แนวคิดนี้ก็คือ กระบวนการทางสังคมประเพณี (socialization)หรือการขัดเกลาทางสังคมนั่นเองทฤษฎีนี้ถือว่า อิทธิทางสังคมทำให้บุคคลเกิดการยอมรับลักษณะและกฎเกณฑ์ทางสังคมมาเป็นลักษณะและจริยธรรมของตน แนวคิดการพัฒนาจริยธรรม แนวคิดการพัฒนาจริยธรรม แนวคิดนี้มีนักจิตวิทยา สังคมหลายท่าน เช่นบรอนเฟนเบรนเนอร์(Bronfenbrenner)แบนดูรา(Bandura)สกินเนอร์ (Skinner) โดยมีแนวคิดดังนี้ คือการพัฒนาจริยธรรม เป็นความเจริญเชิงพฤติกรรมและอารมณ์ที่เป็นไปตามกฎของจริยธรรมมากกว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางปัญญา การมุ่งใจเบื้องต้นในการพัฒนาจริยธรรมมีรากฐานจากความรู้เรื่องการทางจิตวิทยา คือการแสวงหารางวัลในสังคม และการหลีกเลี่ยงการลงโทษจากสังคม พัฒนาการทางจริยธรรมมีความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมของสังคม

ดังนั้นจากแนวคิดในการพัฒนาจริยธรรมจะเห็นได้ว่าระดับสติปัญญา การอบรมกล่อมเกลากฎทางสังคม ศาสนา และปรัชญาทางจริยศาสตร์ทำให้เกิดหลักการทางจริยธรรม(moral principle) และการยึดมั่นในค่านิยมต่างๆ ของสังคม เพื่อเป็นแนวทางในการส่งเสริมให้เยาวชน และชุมชนบนพื้นที่สูงดำรงไว้ซึ่งหลักคุณธรรมจริยธรรมในการอยู่ร่วมกันในสังคม

เปียเจท์ (Piaget,1960:357)นักจิตวิทยาพัฒนาการชาวสวิสได้ศึกษาพัฒนาการทางสติปัญญาของเด็ก พบว่า พัฒนาการทางสติปัญญาของเด็กมี 4ขั้น ซึ่งเป็นแนวทางที่พระธรรมจาริกต้องนำหลักการเหล่านี้ไปประยุกต์ในการเผยแผ่ศาสนาธรรมตามขั้นตอนทั้ง 4 คือ

ขั้นประสาทสัมผัสและการเคลื่อนไหว (sensory-motor-period) เป็นระยะตั้งแต่แรกเกิดจนถึงอายุ 2 ปี เด็กจะมีการรับรู้ทางประสาทสัมผัสอย่างง่าย ๆ ทำให้เกิดการพัฒนาการทางสติปัญญาและความนึกคิด เด็กจะมีโครงสร้างทางความคิดจากสิ่งที่พบเห็น และจากสิ่งที่สัมผัส

ขั้นความคิดก่อนปฏิบัติการ (preoperational period) เป็นช่วงอายุ 2-7 ปี เด็กจะเริ่มใช้ภาพแทนวัตถุและเหตุการณ์ สามารถเลียนแบบคนอื่นได้ และสามารถใช้ภาษาติดต่อทางสังคมได้อย่างกว้างขวางและเริ่มพัฒนาความคิดเชิงตรรกศาสตร์ ความคิดส่วนใหญ่ยังต้องเกิดจากการรับรู้จากประสาทสัมผัส

ขั้นตอนการปฏิบัติการด้วยรูปธรรม (concrete-operational period) เป็นช่วงอายุ 7-11 ปี ช่วงนี้เด็กจะมีความคิดเชิงตรรกศาสตร์ในสิ่งที่มองเห็นและจับต้องได้ และค้นหาความจริงเกี่ยวกับวัตถุและสิ่งแวดล้อมมาเป็นแบบแผน

ขั้นปฏิบัติการด้วยนามธรรม (formal-operational period) เป็นช่วงอายุ 11-15 ปี พัฒนาการทางสติปัญญาและความคิดของเด็กเป็นขั้นสูงสุด สามารถคิดค้นหาเหตุผลนอกเหนือข้อมูลที่มีอยู่ได้ สามารถแก้ปัญหาด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์

จากการศึกษาสรุปได้ว่าทฤษฎีทางจริยธรรมกับการพัฒนาจิตใจ เป็นสิ่งที่ปลูกฝังคุณค่าความดีให้กับคนตั้งแต่เยาว์วัยเพื่อสามารถอยู่กับสังคมอย่างมีความสุข โดยคำนึงสิ่งใดเป็นคุณสิ่งเป็นโทษ หรืออะไรเป็นบาป อะไรเป็นบุญ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช (2525:55) ทรงนำหลักคุณธรรม 4 ประการพระราชทานแก่ปวงชนชาวไทยว่า เคารพคุณโทษกรุงรัตนโกสินทร์ครบ 200 ปี ไว้ดังนี้

ประการแรก คือ การรักยกย่อง ทั้ง ความจริงใจต่อตนเองที่จะประพฤติปฏิบัติแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรม

ประการที่สอง คือ การรักษาความสัตย์ ความจริงใจต่อตนเองที่จะประพฤติปฏิบัติอยู่ในความสัตย์ ความดี

ประการที่สาม คือ การอดทน อดกลั้นและอดออม ที่จะไม่ประพฤติล่วงความสัตย์สุจริตไม่ว่าจะด้วยเหตุใด

ประการที่สี่ คือ การรู้จักละวางความชั่ว ความทุจริตและรู้จักสละประโยชน์ส่วนน้อยของตนเองเพื่อประโยชน์ส่วนใหญ่ของบ้านเมือง...

กล่าวโดยสรุปคือ คุณธรรม 4 ประการนี้ ถ้าแต่ละคนพยายามปลูกฝังและบำรงให้เจริญงอกงามขึ้นโดยทั่วกันแล้ว จะช่วยให้ประเทศชาติบังเกิดความสุขความร่มเย็น และมีโอกาสที่จะปรับปรุงพัฒนาให้มั่นคงก้าวหน้าต่อไปได้ดังประสงค์

4.1 ความสำคัญของคุณธรรมจริยธรรม

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2542:50) ให้ความหมายคุณธรรมว่า คือสภาพ คุณงามความดีหรือหน้าที่อันพึงมีอยู่ในตัว คุณธรรม จึงหมายถึง อุปนิสัย อันดีงามที่สะสมอยู่ใน จิตใจซึ่งอุปนิสัยอันดีงามนี้ได้มาจากความพยายามที่จะปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้องดีงามติดกันมาเป็น เวลานาน

เสถียร ชาวไทย (2536:7) ให้ความหมายคุณธรรมว่า คุณธรรม คือ การทำความดี เป็นสิ่งที่ทำไปแล้วตนเองไม่เดือดร้อน ผู้อื่นไม่เดือดร้อนเป็นประโยชน์ทั้งสองฝ่าย และสิ่งที่ทำไป เป็นประโยชน์แก่กุลด้วยประการทั้งปวง

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2527:387) ให้ความหมายคุณธรรมว่า คุณธรรม หมายถึง ความดี ความงาม ความซื่อสัตย์ ความพอดี ความอดทน ขยันหมั่นเพียร

ประกาศรี สิทอำไพ (2531:31) ให้ความหมายคุณธรรมว่า คุณธรรม หมายถึง หลักธรรม จริยที่สร้างความรู้สึกรับชอบชั่วดีทางศีลธรรม มีคุณงามความดีภายในจิตใจจนเต็มเปี่ยมไปด้วย ความสุข ความยินดี การกระทำที่ดีย่อมได้รับผลของความดี คือความสุขที่ยั่งยืนในขณะที่การ กระทำชั่วย่อมได้รับผลของความชั่วคือ ความเจ็บปวดหรือความทุกข์ต่าง ๆ

ลิขิต ธีรเวคิน (2548:19) ได้กล่าวว่าคุณธรรม คำจำกัดความของปัจเจกบุคคล ศาสนา และอุดมการณ์เป็นดวงวิญญาณของปัจเจกบุคคลและสังคม ด้วย ปัจเจกบุคคลต้องมีวิญญาณ สังคม ต้องมีจิตวิญญาณ คุณธรรมของปัจเจกบุคคลอยู่ที่การก่อเมลาเรียนรู้โดยพ่อแม่ สถาบันการศึกษา ศาสนา

จากการศึกษาสรุปได้ว่า คุณธรรมหมายถึง หลักของความดีความงาม ความถูกต้องใน การแสดงออกทั้งกาย วาจาใจ ของแต่ละบุคคล ซึ่งสั่งสมอยู่ในจิตใจมนุษย์โดยผ่านประสบการณ์ จากการได้สัมผัสซึ่งจะแสดงออกมา โดยการกระทำ ทางกาย วาจาและจิตใจของแต่ละบุคคลเป็นสิ่งที่ มีประโยชน์ต่อตนเองผู้อื่นและสังคม ยึดมั่นไว้เป็นหลักประจำใจในการประพฤติปฏิบัติจนเกิด เป็นนิสัย ซึ่งอาจส่งผลให้การอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข จะทำให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง และสังคม

รวมเดช มุงเมือง (2542:51) ให้ความหมายจริยธรรมว่า หมายถึง การประพฤติปฏิบัติที่ ตั้งอยู่ในคุณงามความดีโดยเฉพาะในสังคมไทยเรายึดมั่นในคุณงามความดีตามหลักธรรมคำสั่งสอน ของพระพุทธศาสนา

โรม สุรเสน (2534:1) ให้ความหมายจริยธรรมและกล่าวว่า จริยธรรม เป็นการประพฤติ หรือปฏิบัติธรรมซึ่ง ได้แก่ การเว้นความชั่ว ทำความดี และทำใจให้ผ่องใส

จากนิยามดังกล่าวสามารถสรุปความได้ว่าจริยธรรมคือ แนวทางของการประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นคนดี เป็นประโยชน์สุขของตนเองและส่วนรวม ดังนั้นจริยธรรมก็คือสิ่งที่มีอยู่แล้วในตัวมนุษย์ โดยธรรมชาติ ซึ่งจะต้องพัฒนาขึ้นโดยอาศัยกฎเกณฑ์ความประพฤติที่มนุษย์ควรประพฤติที่ได้จากหลักการทางศีลธรรมหลักปรัชญา วัฒนธรรม กฎหมายหรือจารีตประเพณี เพื่อประโยชน์สุขแก่ตนเองและสังคมดังนั้นในสังคมอันเต็มไปด้วยการเปลี่ยนแปลงความเจริญทางด้านวัตถุและเทคโนโลยี เผยแพร่หลักธรรมคำสอนให้เข้าถึงประชาชนทุกหมู่เหล่าเพื่อเพิ่มคุณธรรมจริยธรรมจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นต่อสังคมปัจจุบัน และควรให้ความสำคัญในการส่งเสริมคุณธรรมแก่เยาวชนและสังคม

โกลินทร์ รังสิยาพันธ์ (2530:20) ได้กล่าวว่า คุณธรรมเป็นสิ่งที่ดีงามที่ควรปลูกฝังและดำรงไว้ คุณธรรมก่อให้เกิดคุณธรรมอื่นๆคือเมื่อฝึกคุณธรรมใดคุณธรรมหนึ่งแล้วก็จะก่อให้เกิดคุณธรรมอื่นๆไปด้วยแต่ถ้าปล่อยให้เกิดสิ่งหนึ่งเกาะกุมก็เลวร้ายหลายอย่างก็จะเกิดตามมาด้วยเช่นกัน คุณธรรมยังเป็นส่วนหนึ่งของบุคลิกภาพ ผู้สนใจพัฒนาบุคลิกภาพจะต้องสนใจฝึกฝนคุณธรรมให้มั่นคง คุณธรรมเป็นพื้นฐานการแสดงออกของการกระทำที่เป็นประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่น อนึ่งคุณธรรมเป็นบ่อเกิดของจริยธรรมและเป็นแก่นของค่านิยม

ดังนั้นจึงพอสรุปได้ว่าความสำคัญของคุณธรรมทำให้เกิดจริยธรรม ค่านิยมที่เหมาะสมส่งผลสู่การนำไปปฏิบัติที่ถูกต้อง ตลอดจนทำให้เกิดความสุขความพึงพอใจให้กับตนเองและทำให้เกิดสันติสุขต่อสังคม ซึ่งคุณธรรมสามารถที่จะปลูกฝังกันได้ เมื่อบุคคลเกิดคุณธรรมอย่างหนึ่งก็จะส่งผลให้เกิดคุณธรรมด้านอื่นๆ ตามมาความสำคัญของจริยธรรมจริยธรรมนับว่าเป็นปัจจัยสำคัญในการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข หากในสังคมใดมีจริยธรรมสูง สังคมนั้นจะมีแต่ความเจริญ

6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวิจัยการพัฒนารูปแบบการเผยแพร่ศาสนธรรมของโครงการพระธรรมจาริกที่มีประสิทธิผลครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้างานวิจัยที่มีความเกี่ยวข้องการเผยแพร่ศาสนธรรมเพื่อให้ได้แนวทางในการศึกษาวิจัย

งานวิจัยที่มีเกี่ยวข้องกับปัญหาการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา

พระมหาสมคิด อุทวะวัน (2549: 54) ได้ศึกษางานวิจัยของนางลักษณ์ จันทร์แสนโรจน์ ซึ่งทำการวิจัยเกี่ยวกับปัญหาการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาของครูผู้สอนและนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นในกรุงเทพมหานคร จากความคิดเห็นของครูผู้สอนและนักเรียนมัธยมศึกษา

ตอนต้นในกรุงเทพมหานคร พบว่า ครูผู้สอนใช้เทคนิคการสอน แบบบรรยายและใช้เพียงหนังสือ สื่อและอุปกรณ์ในการสอน ครูมีความเข้าใจในภาษาบาลีน้อย ส่วนนักเรียนให้ข้อคิดว่าการเรียนการสอนไม่เข้าใจเท่าที่ควร และยังขาดสื่อและอุปกรณ์การสอนอีกเป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ยังได้ศึกษางานวิจัยของทิพวรรณ ขวัญอ่อน ซึ่งได้ทำการวิจัยศึกษาสภาพและปัญหาการใช้หลักสูตร พระพุทธศาสนาตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช ๒๕๒๑ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.๒๕๓๓) โรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชนกรุงเทพมหานคร เมื่อปี พ.ศ.๒๕๔๑ ปัญหาที่พบทางด้านการสอนคือ ครูส่วนใหญ่สอนแบบบรรยาย

ด้านที่เกี่ยวกับครูสรุปจากงานวิจัยทั้งสอง คือ ครูที่สอนศาสนาเองนับถือศาสนาพุทธ แต่ครูขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเนื้อหาวิชาพระพุทธศาสนา ไม่ค่อยเข้าใจเนื้อหาวิชาพระพุทธศาสนา ครูไม่มีวิถีทางพระพุทธศาสนา ไม่ได้รับการนิเทศและติดตามผลอย่างต่อเนื่อง

พระมหาสมคิด อุททะวัน ได้ศึกษางานวิจัยของพระมหาภูมิจิต ฐาเหลา (๒๕๔๓:บทคัดย่อ) ซึ่งได้ศึกษาเรื่อง การเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนครพบว่าส่วนปัญหาสำคัญที่พบได้แก่ ครูส่วนมากไม่ค่อยเข้าใจในเนื้อหาวิชาพระพุทธศาสนา

จากการศึกษางานวิจัยดังกล่าว ปัญหาที่พบในทาง การเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ในสถานศึกษาคือ ผู้สอนขาดความรู้ความเข้าใจที่แท้จริงเรื่องหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา ขาดเทคนิควิธีการสอน ซึ่งเป็นสอนตามตำราบรรยายแนวความทำให้การเรียนการสอนเป็นที่น่าสนใจของผู้เรียน ขาดสิ่งจูงใจที่จะเรียน และครูผู้สอนไม่ใส่ใจในการศึกษาทางพระพุทธศาสนาขาดการติดตามและประเมินผลอย่างต่อเนื่อง

งานวิจัย ที่เกี่ยวข้อง กับเนื้อหา สาร และ เทคนิคกระบวนการเผยแผ่ศาสนาธรรม

พระมหาธีร สมานธิ (๒๕๔๕:๑๖๗) ได้ศึกษาความต้องการของประชาชนในจังหวัดนนทบุรี ต่อการแสดงธรรมของพระสงฆ์ ผลจากการศึกษาพบว่า ประชาชนต้องการให้พระสงฆ์แสดงธรรม โดยมีเนื้อหาธรรมที่ทันสมัยทันกับสถานการณ์ปัจจุบันมากที่สุด และเนื้อหาธรรมะที่ช่วยให้ครอบครัวอย่างมีความสุข และเกี่ยวกับศีลซึ่งมีความต้องการอยู่ในระดับมาก ด้านการแสดงธรรมประชาชนส่วนใหญ่ต้องการให้พระสงฆ์แสดงธรรมโดยการยกตัวอย่างเหตุการณ์ปัจจุบัน ประกอบการแสดงธรรม จะทำให้ผู้ฟังสามารถเข้าใจและเห็นจริงได้ รองลงมาได้แก่การเล่านิทานมุขตลก ใช้บทกลอน ซึ่งทำให้ไม่เครียดและง่วงนอน

พระครูศรีปริยวิกรม (๒๕๔๖:บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเทคนิคและรูปแบบการเผยแผ่พุทธธรรมของพระเทพสิงหนราจารย์ (จรัญ จิตธัมโม) วัดอัมพวันจังหวัดสิงห์บุรี จากการศึกษา

พบว่า ประชาชนที่เข้าไปปฏิบัติธรรมและทำบุญที่วัดอัมพวันพบว่าสื่อที่ประชาชนได้รับจาก พระเทพสิงหนราจารย์ ส่วนใหญ่มาจากหนังสือธรรมะ เอกสารสิ่งพิมพ์และนิตยสาร และสนใจในเรื่องการปฏิบัติกรรมฐานและเรื่องกฎแห่งกรรม

สมานจิต ภิรมย์ (2546 :บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยการพัฒนารูปแบบสถาบันส่งเสริมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศไทย ผลการวิจัยพบว่า การส่งเสริมเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศไทย ตามภารกิจ 6 ด้านได้แก่ การปกครอง การเผยแผ่ การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ และต้องการจัดให้มีรูปแบบ ระบบ วิธีการ สื่ออุปกรณ์เผยแผ่ที่เหมาะสมในการเผยแผ่ศาสนาธรรม อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล และเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ซึ่งเทคนิควิธีการ กระบวนการเผยแผ่ศาสนาธรรมที่พระสงฆ์ได้ดำเนินการเผยแผ่ศาสนาธรรมนั้นเป็นกลยุทธ์หนึ่งที่จะนำเอาหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา จากลวักยังประชาชน ชาวชน ได้รับรู้ ได้เข้าใจ และสามารถนำไปปฏิบัติได้

พระชนศ ไพรสุน (2547:บทคัดย่อ) ได้ศึกษาธรรมที่วัดใช้เผยแผ่พระพุทธศาสนาจากกรณีวัดในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม พบว่า ธรรมที่เจ้าใช้เผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยพระเทศน์ คติธรรมและภาพจิตรกรรมฝาผนัง วัดในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม ส่วนใหญ่เผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นหลักธรรมเพื่อส่งเสริมความเป็นมนุษย์ ประกอบด้วย สิล พรหมวิหาร 4 หลักธรรมที่ลุดุสดีพึงหลีกเลี่ยงประกอบด้วยอบายมุ หลักธรรมที่ส่งเสริมชีวิตที่ดีร่วมกัน ประกอบด้วยความกตัญญู ในส่วนหลักธรรมที่ประชาชนต้องการให้วัดนำมาเผยแผ่เป็นธรรมเพื่อส่งเสริมชีวิตที่ดีร่วมกันประกอบด้วย ความกตัญญู หลักธรรมเพื่อส่งเสริมความเป็นมนุษย์ ประกอบด้วยสิล และต้องการให้วัดเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยการเทศน์บรรยายธรรมและการเทศน์ในหอกระจายข่าว สำหรับพุทธวิธีที่ควรเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือการสร้างศรัทธา พระภิกษุสงฆ์ต้องปฏิบัติความวิริยอย่างเคร่งครัด พระภิกษุสงฆ์ควรเตรียมความพร้อมวัดมีความสะอาดร่มรื่นและสงบ เผยแผ่พระพุทธศาสนาผ่านวิทยุโทรทัศน์ สื่อเอกสารหรือหนังสือพิมพ์ การจัดกิจกรรมเนื่องในวันสำคัญต่างๆ และควรมีการอบรมคุณธรรมให้กับบุคคลทั่วไปและเยาวชน

พระม.อาอานนท์ ชวนาภิกู (2548 :บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องทานในพระไตรปิฎกที่มีต่อสังคมไทย จากผลการศึกษาวิจัย พบว่า ชาวไทยพุทธในปัจจุบัน ยังไม่เข้าใจเรื่องการให้ทานในพระพุทธศาสนา ส่วนมากมักเข้าใจว่า การให้ทานคือการถวายทานแก่พระสงฆ์และชอบถวายทานเจาะจงบุคคลเป็นส่วนมาก ซึ่งไม่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา การให้ทานที่ควรยกย่องคือให้เพื่อประโยชน์ส่วนรวมเท่านั้น เพราะทานเป็นธรรมขั้นแรกที่ต้องบำเพ็ญ เหมือนอย่างพระโพธิสัตว์ทั้งหลายผู้ที่ปรารถนาพระสัพพัญญู ก็ต้องบำเพ็ญทานเป็นข้อแรกก่อน ดังนั้นควรนำเรื่องทานเป็นเนื้อหาสาระของการเผยแผ่หลักธรรมด้วย

จากการศึกษาผลการวิจัยดังกล่าว สรุปได้ว่าการเผยแพร่ศาสนาธรรมหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาให้เข้าถึงประชาชนนั้นจำเป็นต้องศึกษาและคำนึงถึงความต้องการของประชาชนและการจะเผยแพร่ศาสนาธรรมให้ประสบผลสำเร็งนั้นจำเป็นต้องมีการศึกษารูปแบบและกระบวนการเผยแพร่ศาสนาธรรมโดยได้รับการศึกษาและพัฒนาอย่างต่อเนื่องเพื่อให้สอดคล้องกับสังคมนั้นๆ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหา สาระ และรูปแบบการเผยแพร่ศาสนาธรรมโดยกระบวนการเรียนการสอนในวัดและสถานศึกษา

อชวัน หงิมรักษา (2546 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยกระบวนการจัดเกลาทางสังคมและพัฒนาบุคลากรของวัดพระธรรมกาย แล้วพบว่า วัดมีระบบสรรหาบุคลากรด้วยการเชิญชวนบุคคลต่อบุคคลซึ่งเป็นวิธีที่ได้ผลมากที่สุด ด้านการพัฒนาวัด พัฒนาศักยภาพของพระภิกษุสงฆ์ กิจกรรม การบริหารปัจจัย 4 และการพัฒนาด้านปริยัติและปฏิบัติ ส่วนการชำระ วัชระ วัดใช้การปลูกฝังอุดมการณ์และเป้าหมายในการสร้างบารมี และการสนับสนุนด้านปัจจัย 4 ให้กับบุคลากรภายใน ส่วนบุคลากรภายนอกวัดใช้วิธีการสนับสนุนอำนวยความสะดวกด้านอาหารและบริการต่างๆ ในการใช้ประโยชน์บุคลากรภายใน วัดใช้วิธีการมอบหมายตามความรู้ ความถนัด และความสามารถ ส่วนบุคลากรภายนอก อาศัยความสมัครใจในการทำงานที่อาสาสมัคร กัลยาณมิตร และผู้นำบุญ จากการศึกษาระเบียบวิธีกระบวนการดังกล่าวสรุปว่าวัดใช้หลักธรรมวินัย ในกระบวนการจัดเกลาทางสังคมและพัฒนาบุคลากรของวัด ได้แก่ ไตรสิกขา มรรคมีองค์ 8 บุญกิริยาวัตถุ 3 ตามความถนัด ความรู้ความสามารถบุคคล กระบวนการจัดเกลาบุคคลนั้นเริ่มต้นจากครอบครัว โรงเรียน สถานศึกษา และสถาบันทางสังคมที่ทุกส่วนต้องให้การสนับสนุนซึ่งกันและกัน การสรรสร้างบุคลากร เริ่มมีความรู้ความสามารถและเป็นคนดีของสังคม การเผยแพร่ศาสนาธรรมหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาอันเป็นหลักในการดำรงชีวิตของมนุษย์ ดังนั้นยังมีความจำเป็นที่ต้องดำเนินการเผยแพร่ศาสนาธรรมต่อไปโดยผ่านกระบวนการเรียนการสอน และการจัดการเรียนการสอน ให้บรรลุผลนั้นจำเป็นต้องมีการศึกษาค้นคว้าวิธีการสอนอย่างต่อเนื่องจึงจะประสบผลสำเร็จได้ซึ่งมีผู้ศึกษาวิจัยเรื่องของกระบวนการเรียนการสอนไว้ด้วยกันหลายท่าน

วรรณวิสา หนูเจริญ (2544: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 2 ที่สอนด้วยการเรียนแบบร่วมมือกันและการสอนตามแนวคู่มือครู พบว่า 1) นักเรียนที่สอนด้วยการเรียนแบบร่วมมือกันกับนักเรียนที่ได้รับการสอนตามแนวคู่มือครูมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเรื่องหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยกลุ่มทดลองมีผลสัมฤทธิ์

ทางการเรียนสูงกว่ากลุ่มควบคุม 2)นักเรียนที่สอนด้วยการเรียนแบบร่วมมือกันมีความคิดเห็นว่าการเรียนแบบร่วมมือกันเป็นการจัดการเรียนการสอนที่ช่วยให้เกิดความสามัคคี เข้าใจบทเรียนได้ดีขึ้น มีความเชื่อมั่นในตนเองมีความรับผิดชอบต่อตนเองและต่อกลุ่ม มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น จากงานวิจัยสรุปได้ว่า การศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการเรียนการสอน และการพัฒนาสื่อ รูปแบบการเรียนสอนทำให้ทราบสาเหตุของปัญหาการถ่ายทอดความรู้ในวิชาต่างๆ ได้ และการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยการสอนแบบบูรณาการช่วยพัฒนาผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้ของนักเรียนให้สูงขึ้น นักเรียนให้ความสนใจและสนุกสนานในการเรียน มีทักษะในการผสมผสานและสามารถนำความรู้ไปปฏิบัติจริงได้

พิสิฏฐ์ โคตรสุโพธิ์ (2546:9) ศึกษารูปแบบการจัดการศึกษาและการเผยแพร่ศาสนา รวมกรณีศึกษาวัดศรีโสดาพบว่า การจัดการศึกษาของวัดศรีโสดา แบ่งออกเป็นหลายหลักสูตรและหลายระดับ จำแนกเป็นการจัดการศึกษาวิชาการพระพุทธศาสนาโดยตรง คือการศึกษา พระปริยัติธรรม แผนกธรรม-บาลี การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา จักรวรรดิโรงเรียนสมเด็จพระพุทธชินวงศ์ โรงเรียนวัดวิเวกนาราม การจัดการศึกษานอกโรงเรียน คือ โรงเรียนผู้ใหญ่ชาวเขา วัดศรีโสดา (ชั้นประถม และ มัธยมศึกษา) และ โรงเรียนสตรีวัดวิเวกนาราม (มัธยมศึกษา) การจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษา คือการศึกษาเพื่อพัฒนาบุคลากรประจำ (กศ.บป.)ภายนอกสถาบันราชภัฏเชียงใหม่ และการศึกษาภาคพิเศษแก่พระธรรมจาริก (กศ.พจ.)มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

ชาติรี ต่างสมปอง (2547:146-156) ศึกษาบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอนหลักสูตรทางพระพุทธศาสนา เรื่องมรณานุสสติ + จำแนกนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 4 พบว่า การสอนหลักสูตรโดยใช้บทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอนนั้นต้องอาศัยการนำเสนอด้วยสื่อประเภทที่มองเห็น จำต้องได้ชัดเจน โดยเฉพาะการทำให้ผู้เรียนรู้สึกว่าได้ร่วมทำกิจกรรมการเรียนรู้เรื่องนั้นๆด้วยตนเอง สื่อที่นำเสนออาจมีได้ทั้งภาพประกอบทั้งที่เป็นภาพนิ่งภาพเคลื่อนไหว ภาพการ์ตูน หรือแม้กระทั่งการแทรกเสียงในบทเรียน เพื่อจะเป็นตัวกระตุ้นความสนใจของผู้เรียน ทำให้ผู้เรียนรู้สึกสนุกและสนใจที่จะเรียน จากงานวิจัยดังกล่าวสรุปได้ว่า การสอนหรือการเผยแพร่สิ่งสำคัญและขาดไม่ได้คือวิธีการสอน กระบวนการสอน แผนจัดการเรียนการสอน สื่อและอุปกรณ์ ภาพประกอบการศึกษา เป็นต้น ที่ทำให้การสอนและการเผยแพร่ได้ผลสำเร็จและที่สำคัญผู้สอนจำเป็นต้องมีความรู้ความชำนาญและต้องพัฒนารูปแบบและวิธีการสอนอย่างต่อเนื่อง

พระมหาสมคิด อุททะวัน (2549:86) ได้ศึกษาเรื่อง การพัฒนาบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอนเรื่อง ศาสนพิธีทางพระพุทธศาสนา วิชาพระพุทธศาสนา สำหรับนักเรียนชั้น ประถมศึกษาปีที่ 6 พบว่าเรียนด้วยบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน เมื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อน

หลังการเรียนรู้บทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน พบว่า นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียน สูงกว่าก่อนเรียนร้อยละ 30 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ 0.05

ลิขิต กาญจนารักษ์ (2548:117) กล่าวว่า การสอนให้เกิดการเรียนรู้เป็นทักษะที่จะต้อง มีกระบวนการ มีการเตรียมเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการเรียนรู้และการสอน กระบวนการ สอนที่ดีทำให้เกิดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพใน การพัฒนาการสอน จึงต้องมีการทำแผนการจัดการ เรียนรู้ ซึ่งแผนการจัดการเรียนรู้ที่ดีต้องผ่านการหาประสิทธิภาพเพื่อเป็นแนวในการจัดการสอน

วัชรกุล ลำเภพล (2537:36) กล่าวว่า การเรียนการสอนสิ่งสำคัญนอกจากหลักการหรือ วิธีการสอนแล้ว สิ่งขาดไม่ได้ก็คือสื่อหรืออุปกรณ์ที่จะใช้ประกอบการเรียนการสอน เพื่อให้การเรียนการสอนมีประสิทธิภาพมากที่สุดเท่าที่จะทำได้

จากการศึกษารูปแบบการเผยแพร่ศาสนาธรรมในกระบวนการเรียนการสอนใน สถานศึกษาสรุปได้ว่าเป็นวิธีหนึ่งในการที่เผยแพร่ศาสนาธรรมหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา สู่มหาชน โดยเฉพาะเยาวชนซึ่งการจัดการเรียนการสอนเพียงอย่างเดียวยังไม่เพียงพอและยังไม่ สามารถเข้าถึงประชาชนและเยาวชนในยุคสมัยปัจจุบัน ดังนั้นผู้ที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนหรือ เผยแพร่ศาสนาธรรมจำเป็นต้องพัฒนากระบวนการ และรูปแบบการเรียนการสอนในรูปแบบต่างๆ ให้ มีความทันสมัยและตรงตามความต้องการของผู้รับมากขึ้น การจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษา จึงเป็นวิธีหนึ่งที่จะช่วยเผยแพร่ศาสนาธรรมหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาให้กว้างขวาง ครอบคลุมทุกกลุ่มเป้าหมายได้

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ(2548:52)ได้ศึกษาเรื่อง รูปแบบและยุทธศาสตร์การดำเนินงานของวัดที่จัดการศึกษาและเผยแผ่ศาสนาดีเด่น กรณีศึกษาวัดราชโอรสารามพบว่า การเผยแผ่ศาสนาธรรมของวัดราชโอรสารามได้ดำเนินการ เผยแพร่ศาสนาธรรมให้ทันกับยุค การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและในสังคมปัจจุบัน เยาวชนคน ไทยได้รับการพัฒนาจิตใจให้มีคุณธรรมจริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์น้อยให้ความสนใจ ในความเจริญด้านวัตถุกันมากทำให้ความคิดและจิตใจไม่ได้รับการพัฒนาตามวัตถุประสงค์ ของการจัดการศึกษาเพื่อให้คนไทยมีความรู้และคุณธรรมเท่าที่ควร วัดได้ตระหนักถึงบทบาท ของวัดในการรับผิดชอบต่อสังคมในการมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาคน โดยเฉพาะในด้านจริยธรรม และคุณธรรมจึงมีโครงการต่างๆ เพื่อพัฒนาเยาวชนและประชาชน ดังต่อไปนี้

1. การอบรมเพื่อพัฒนาจิตนักเรียนหรือการเข้าค่ายคุณธรรมจริยธรรม เพื่อให้ เยาวชนเข้าวัดและพัฒนาจิตใจระยะเวลาในการอบรม 2 คืน 3 วัน นำนักเรียนและเยาวชน สวดมนต์ไหว้พระปฏิบัติกัมมัฏฐาน ฟังบรรยายธรรม สัมมนา เป็นต้น

2. การอบรมพัฒนาจิตแก่ประชาชนทั่วไปเป็นการจัดอบรมพัฒนาจิตสำหรับประชาชนและบุคคลผู้สนใจทั่วไปตามความประสงค์ของผู้รับการอบรมซึ่งเป็นการปฏิบัติธรรมพัฒนาจิตและการปฏิบัติธรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาเพื่อเป็นการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมแก่ศรัทธาประชาชน

3. การฝึกอบรมพระนักเทศน์

4. การสวดมนต์ประจำวันของนักเรียน

จากการศึกษาพบว่า การเผยแผ่ศาสนธรรมของพระสงฆ์ซึ่งเป็นการเผยแผ่ศาสนธรรมที่ทั่วถึงทุกกลุ่มเป้าหมายได้แก่พระภิกษุสามเณร เยาวชน ประชาชนโดยทั่วไป เพื่อพัฒนาจริยธรรม คุณธรรมให้เกิดแก่เยาวชนประชาชนโดยทั่วไปเพื่อทันต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอันเจริญอย่างรวดเร็ว

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา(2548:26-28)ได้ศึกษาเรื่องรูปแบบการเผยแผ่ศาสนธรรมของวัดพระธรรมกายพบว่า วัดพระธรรมกายได้จัดโครงการและกิจกรรมการเผยแผ่ศาสนธรรมโดยใช้รูปแบบและวิธีการต่างๆ เพื่อประชาชนทั่วไปทุกระดับและสาขาอาชีพทั้งภายในและต่างประเทศและดำเนินการตลอดมากระบวน การเผยแผ่ศาสนธรรมของวัดพระธรรมกายประกอบด้วยโครงการปฏิบัติเฉพาะกิจ และโครงการปฏิบัติสืบเนื่องดังนี้ คือ

1. โครงการสอนบาลีและธรรมศึกษา เฉพาะวันอาทิตย์
2. โครงการสอนพระอภิธรรมให้กับประชาชนที่สนใจ
3. โครงการปฏิบัติธรรมทุกวันอาทิตย์และวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา
4. โครงการชุดคงส์สุดสัปดาห์
5. โครงการอบรมจริยธรรมให้แก่บุคลากรของหน่วยงานภาครัฐและเอกชน
6. โครงการสอนจริยธรรมแก่นักเรียนนักศึกษา เป็นต้น

จากการศึกษาข้างกล่าวแล้วสรุปได้ว่า การเผยแผ่ศาสนธรรมของพระสงฆ์และวัดต่างๆ ต่างมีรูปแบบที่หลากหลาย ทั้งรูปแบบโครงการระยะสั้น ระยะยาว เพื่อทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการแพร่ขยายของหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาให้กว้างขวางออกไปจากการเผยแผ่ศาสนธรรมของโครงการพระธรรมจาริกที่ผ่านมา ซึ่งทำการเผยแผ่ศาสนธรรมทั้งกับผู้ใหญ่และเยาวชน จากการเทศ การอบรม และการจัดงานค่ายคุณธรรม ซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งในการเผยแผ่ศาสนธรรมของโครงการและได้ผลเป็นที่น่ายินดีในระดับหนึ่งทั้งนี้การที่จะนำเอาหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาไปเผยแผ่แก่บุคคลที่มีความแตกต่างทางวิถีชีวิต ความเชื่อวัฒนธรรม ประเพณีนั้นจำเป็นต้องมีการศึกษาถึงความแตกต่างของบุคคลในด้านต่างๆ ด้วย เพื่อตรงกับความ ต้องการ และสอดคล้องกับวิถีชีวิต ความเชื่อ วัฒนธรรมประเพณีของบุคคลและชุมชนนั้นๆ

งานวิจัยด้านปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงความเชื่อทางศาสนา

นงนภัส เพิ่มมิตร (2546:227-335) ได้ศึกษาเรื่อง การเปลี่ยนมานับถือศาสนาคริสต์ของชาวอีสานโดยศึกษาที่บ้านป่าตึง จังหวัดเชียงราย พบว่า การผสมผสานทางวัฒนธรรมมีผลต่อการนับถือศาสนาคริสต์ ร้อยละ 67.14 ความต้องการทางวัตถุมีผลต่อการนับถือศาสนาคริสต์ร้อยละ 68.63 บทบาทของผู้เผยแผ่ศาสนาคริสต์มีผลต่อการนับถือศาสนาคริสต์ ร้อยละ 90.23 ความคาดหวังที่จะมีรายได้เพิ่มขึ้นมีผลต่อการนับถือศาสนาคริสต์ ร้อยละ 52.14 และความคาดหวังในอาชีพมีผลต่อการนับถือศาสนาคริสต์ เป็นร้อยละ 51.83 สรุปได้ว่าการเปลี่ยนมานับถือศาสนาหรือวัฒนธรรมอื่นของชาวไทยภูเขามันพื้นที่สูงนั้น มีความคาดหวังด้านต่างๆ เช่น อาชีพ รายได้ บทบาทผู้ทำบุญทำกุศลศาสนา ยังมีอิทธิพลต่อการนับถือศาสนา ดังนั้นการจะเผยแผ่ศาสนาธรรมให้ได้ผลนั้นจำเป็นต้องสร้างรูปแบบการเผยแผ่ให้มีความหลากหลายด้านรูปแบบ วิธีการ เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของประชาชนชุมชนบนพื้นที่สูงดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการพัฒนารูปแบบการเผยแผ่หรือรูปแบบการสอนให้ทันสมัย แม้นในอดีตสมเด็จพระสังฆราชเจ้า ทรงเผยแผ่ศาสนาธรรมทรงมีเทคนิควิธีการหลักการสอนให้ตรงกับผู้ที่จะได้รับการเผยแผ่

พระตำราญ อนุตตโร และคณะ (2546:122) ได้ศึกษาหลักการและการปฏิบัติงานของพระธรรมจาริกบนพื้นที่สูงที่สมสมัยพบว่า บทบาทและกระบวนการทำงานของพระธรรมจาริก คือ การเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณชี้แนะชี้แนะและให้การส่งเสริมให้ด้านต่างๆ ให้การศึกษาเป็นผู้นำด้านการพัฒนา เป็นครู เป็นหมอ ให้คำปรึกษาแก่ชาวบ้าน เป็นการพัฒนาความมั่นคงทางจิตใจโดยใช้กระบวนการกิจกรรมต่างๆ เช่น การแสดงธรรม การรับบิณฑบาต การสอนหนังสือ การทำวัตร สวดมนต์ การพัฒนาวัดหรือชุมชนชาวบ้านให้เข้ามามีส่วนร่วมให้มาก

จุไรรัตน์ อินคำ และคณะ (2547:ก) ได้ทำการศึกษาชาวเขาในโครงการพระธรรมจาริกในประเด็นเกี่ยวกับบทบาทของ โครงการพระธรรมจาริกและวัดศรีโสดาที่มีต่อชาวเขา พบว่า บทบาทของโครงการพระธรรมจาริกที่มีต่อชาวไทยภูเขา คือ โครงการพระธรรมจาริกได้วางรากฐานของพระพุทธศาสนาให้แก่ชาวไทยภูเขาได้อบรมศีลธรรม และจริยธรรมแก่ชาวไทยภูเขา ให้เป็นพลเมืองดี ทำประโยชน์แก่ประเทศ ช่วยรักษาความสงบเรียบร้อยทางชายแดนให้การช่วยเหลือแก้ไขปัญหาเดือดร้อนเฉพาะหน้าและให้ความรู้ในประการต่างๆ แก่ชาวไทยภูเขาเพื่อพัฒนาความเป็นอยู่ในชีวิตให้ดีขึ้นเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพ ส่วนบทบาทของวัดศรีโสดาที่มีผลต่อชาวไทยภูเขาคือเป็นที่ตั้งของสำนักงานบริหารงานโครงการพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาค สำนักงานและมูลนิธิครูบาศรีวิชัย ศูนย์อบรมพระพุทธศาสนาแก่พระภิกษุสามเณรชาวไทยภูเขา สำนักเรียนศาสนศึกษา โรงเรียนสมเด็จพระพุทธชินวงศ์ และเป็นที่พักอาศัยสำหรับพระภิกษุสามเณรชาวไทยภูเขา

จากการศึกษาวิจัยของพระครูปลัดสำราญ อนุตฺตโร (2550: บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษา เรื่อง บทบาทของพระธรรมจาริกด้านการจัดการศึกษาแก่ชาวเขาในโครงการพระธรรมจาริก วัดศรีโสดา อ.เมือง จ.เชียงใหม่ พบว่า รูปแบบในการดำเนินการจัดการศึกษา คือ การนำเอาเยาวชน ชายชาวไทยภูเขาที่ด้อยโอกาสทางการศึกษามาวรรณในพระพุทธศาสนาที่เรียกว่า พระปริยัติธรรมมี 3 รูปแบบ คือการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมบาลี และแผนกสามัญ ศึกษา เป็นการจัดการศึกษาควบคู่ทั้งทางโลกและทางธรรม โครงการพระธรรมจาริกได้มีบทบาท ในการวางรากฐานทางพระพุทธศาสนาแก่ชนถิ่นกันดารที่สำคัญโดยการจัดการศึกษาให้กับ เยาวชนชาวไทยภูเขาเผ่าต่างๆ อันเป็นผลเกิดจากการที่พระธรรมจาริกออกเผยแผ่ศาสนาธรรม ตามชุมชนต่างๆ โดยการจัดการศึกษาให้ได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อพัฒนาความเป็นมนุษย์ ที่สมบูรณ์ เพื่อสร้างจิตสำนึกความเป็นไทยได้เข้าใจและมีศาสนาเป็นที่พึ่งทางใจต่อไปจากการ ศึกษาดังกล่าวสรุปได้ว่าการเผยแผ่ศาสนาธรรมนั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีการ พัฒนารูปแบบการ เผยแผ่ให้ทันยุคสมัยอยู่เสมอทั้งรูปแบบที่เป็นการสอน การเข้าร่วมกิจกรรม การจัดการศึกษา การ พัฒนาคณะเยาวชน รูปแบบทั้งหมดที่ได้กล่าวมานี้ล้วนแล้วต้องได้รับการพัฒนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการ เผยแผ่ศาสนาธรรมกับเยาวชนแล้ว พระสงฆ์หรือองค์กรทางศาสนาจำเป็นต้องพัฒนารูปแบบการ เผยแผ่หรือรูปแบบการสอน โดยการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่ มาบูรณาการกับการเผยแผ่อย่างเหมาะสม เพื่อเสริมสร้างให้รูปแบบการเผยแผ่ศาสนาธรรมทันกับยุคสมัยปัจจุบันและมีประสิทธิผลเกิด ประโยชน์อย่างสูงสุด ผู้ทำหน้าที่ในการเผยแผ่ศาสนาธรรมไม่เพียงเฉพาะการมีรูปแบบ เทคนิค กระบวนการ หรือการจัดศึกษา และการใช้วัสดุสิ่งเท่านั้น การเป็นที่ปรึกษาและออกเยี่ยมเยียน ชาวบ้านอย่างสม่ำเสมอเป็นจุดหนึ่งในการเผยแผ่ศาสนา

พระครูพิศาลธีรธรรม (2549 :บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของ คณะสงฆ์กับสถานการณ์การนับถือศาสนาของประชากรในพื้นที่โครงการพัฒนาออยดุง (พื้นที่ทรงงาน) อันเนื่องมาจากพระราชดำริพบว่า วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ใน พื้นที่โครงการพัฒนาออยดุง คือ ออกเยี่ยมเยียนอบรมชาวบ้าน พร้อมทั้งอบรมสอดแทรกธรรมะ ให้กับชาวไทยภูเขา ออกอบรมนักเรียนในโรงเรียน จัดพิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะแก่นักเรียนชาว ไทยภูเขา เข้าไปมีส่วนร่วมจัดกิจกรรมและสงเคราะห์ช่วยเหลือชาวบ้านและดำเนินการอย่าง ต่อเนื่องสม่ำเสมอ เพื่อสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างพระสงฆ์กับชาวบ้าน จัดพิธีบรรพชาให้แก่ เด็กและเยาวชนชาวไทยภูเขา และจัดกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา การที่จะเข้าไป อบรมหลักธรรมทางศาสนาให้แก่ชาวบ้านโดยตรงโดยล้มหลักการสร้างความคุ้นเคยสนิทสนมกับ ชาวบ้าน ทำชาวบ้านไม่รู้ว่าจะวางตัวอย่างไรกับพระสงฆ์และขาดความไว้วางใจหรือเป็นกันเองกับ พระสงฆ์ การออกเยี่ยมเยียนชาวบ้านพร้อมกับการอบรมสอดแทรกธรรมหลักคำสอนทาง

พระพุทธศาสนา จึงเป็นวิธีการที่ปฏิบัติและเกิดประสิทธิภาพและบรรลุวัตถุประสงค์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชาวไทยภูเขา จะเห็นได้ว่าการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้แก่ชุมชนบนพื้นที่สูงให้เกิดความศรัทธาเลื่อมใสในนั้นกระทำได้ยาก ในท่ามกลางความหลากหลายทางวัฒนธรรมชนเผ่าต่างๆ สรุปได้ว่าในการเผยแผ่ศาสนาธรรมหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาชุมชนบนพื้นที่สูงนั้นต้องมีวิธีการหลายอย่าง หลากองค์ประกอบ เช่น การออกเยี่ยมเยียนชาวบ้านพร้อมทั้งสอดแทรกธรรมะจึงเป็นวิธีหนึ่งที่ทำให้ชาวไทยภูเขาเข้าใจพระพุทธศาสนามากขึ้น และเป็นการสร้างความรู้สึกรักในความเป็นพุทธศาสนิกชนและชาวไทยให้เกิดขึ้นแก่ชาวไทยภูเขา

บัณฑิต บุญศรี (2549:ง) ได้ศึกษาเรื่อง พระธรรมจาริกกับการสร้างจิตสำนึกความเป็นไทยของชาวไทยภูเขาพบว่า วิธีการหรือแนวทางที่พระธรรมจาริกได้นำไปสร้างแก่ชาวไทยภูเขาให้เกิดจิตสำนึกในความเป็นไทยมีหลายแนวทางคือคณะพระธรรมจาริกได้นำหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาไปประกาศเผยแผ่อบรมแนะนำแก่ชาวไทยภูเขาเผ่าต่างๆ ด้วยการำเนินกิจกรรมต่างๆ คือ จัดตั้งโรงเรียน สอนวิชาศีลธรรมในวันอาทิตย์ อบรมธรรมะในวันธรรมสวนะในอาศรมต่างๆ จัดงานประเพณีในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาและของชาติเป็นประจำ ให้การสงเคราะห์อนุเคราะห์แก่ผู้ด้อยดำนปัจจัยการดำเนินชีวิตและสาธารณสุขแก่ชาวไทยภูเขาผู้ยากไร้ ในส่วนแม่ข่ายวัดศรีโสดา ได้จัดตั้งสถานศึกษานับตั้งแต่ระดับพื้นฐานจนถึงระดับอุดมศึกษาให้การฝึกอบรมด้านวิชาชีพ เช่นการเปิดศูนย์พัฒนาเยาวชนสตรีชาวเขาที่วัดวิเวกวนาราม นำชาวไทยภูเขาแสดงตนเป็นพุทธมามกะและการนำชาวไทยภูเขามาบรรพชาอุปสมบทหมู่ประจำปี และให้ได้รับการศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรมเพื่อสร้างศาสนทายาท พระธรรมจาริกจึงมีส่วนสำคัญในการนำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปเผยแผ่แก่ชาวไทยภูเขาเพื่อสร้างชาติให้มั่นคง สร้างความเป็นไทยให้แกชาวไทยภูเขา ดำเนินควบคู่ไปกับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของรัฐบาลสืบไป

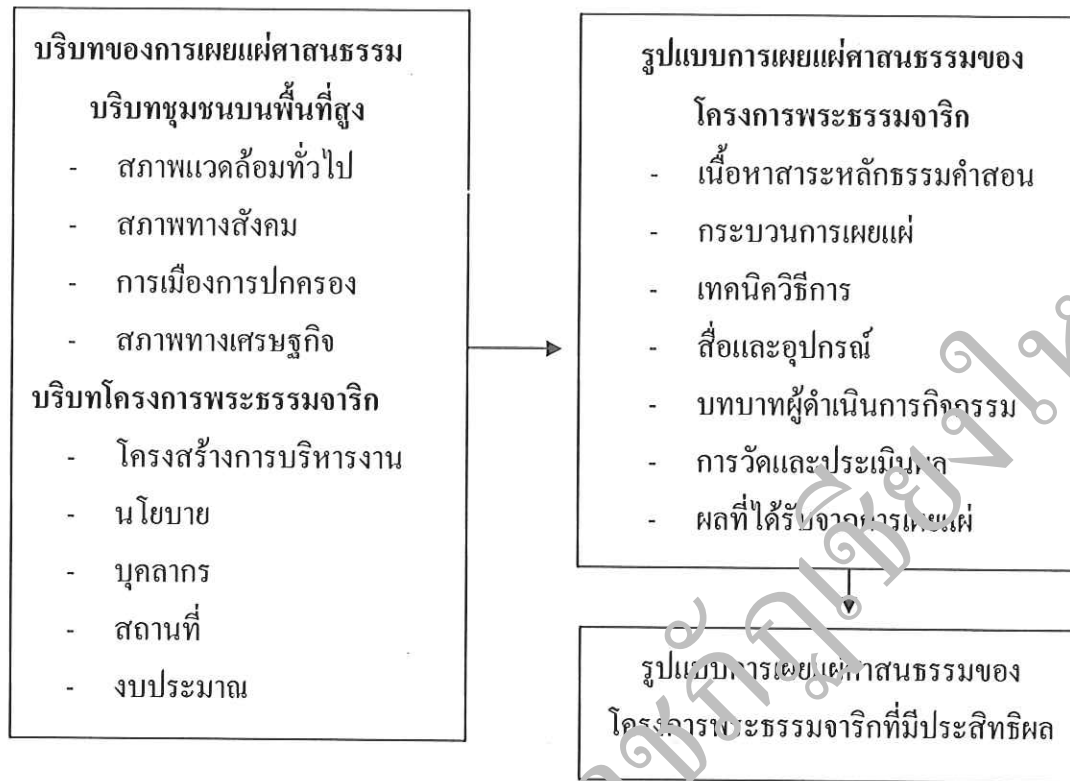
จากการศึกษางานวิจัย หลักการและบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศาสนาธรรมนั้น พระสงฆ์ไม่เพียงเป็นนักเผยแผ่ศาสนาธรรมเท่านั้น ยังต้องดำรงบทบาทอื่นๆ เช่น เป็นนักการศึกษานักพัฒนา ที่ปรึกษา เพื่อให้การเผยแผ่ศาสนาธรรมในสถานการณ์ต่างๆ ให้มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับสังคม กลุ่มบุคคล วัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อ ด้วยบุคคลและสังคมมีความแตกต่างกันทางฐานะการรับรู้ วิถีชีวิต วัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อ ดังนั้นการที่พระสงฆ์ผู้เป็นนักเผยแผ่ศาสนาธรรมหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาจึงมีความจำเป็นที่ต้องมีการศึกษาและพัฒนารูปแบบวิธีการเผยแผ่ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นเป็นลำดับ

7. กรอบแนวคิดการวิจัย

จากการศึกษางานวิจัยดังกล่าวแล้ว ผู้วิจัยจึงมีแนวความคิดในการพัฒนารูปแบบการเผยแพร่ศาสนธรรมของโครงการพระธรรมจาริกที่มีประสิทธิผลโดยการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาบูรณาการกับการเผยแผ่อย่างเหมาะสมเพื่อเสริมสร้างให้รูปแบบการเผยแพร่ศาสนธรรมให้ทันกับยุคสมัยปัจจุบัน มีความสอดคล้องสถานการณ์บริบทของกลุ่มบุคคลหรือชุมชนนั้นและเพื่อให้มีประสิทธิผล เกิดประโยชน์อย่างสูงสุด ดังกล่าวไว้ที่กล่าวว่าการเรียนการสอนที่ดีต้องอาศัยการสอนหลากหลายวิธีเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาพัฒนารูปแบบการเผยแพร่ศาสนธรรมของโครงการพระธรรมจาริกที่มีประสิทธิผลโดยนำเทคโนโลยี เช่นคอมพิวเตอร์ สื่อแผ่นซีดี ภาพประกอบ เพื่อให้การเผยแผ่ที่มีความทันสมัยและหลากหลายกิจกรรมเพื่อการเผยแผ่ที่ให้เกิดผลที่ดีที่สุด

ดังนั้นผู้วิจัยจึงกำหนดกรอบแนวคิดในการพัฒนารูปแบบการเผยแพร่ศาสนธรรมของโครงการพระธรรมจาริกที่เหมาะสมกับยุคสมัยปัจจุบันและมีประสิทธิผล เกิดประโยชน์อย่างสูงสุด ทั้งนี้การจะพัฒนารูปแบบการเผยแผ่ให้มีประสิทธิผลนั้นผู้วิจัยจึงจำต้องคำนึงปัจจัยด้านต่างๆ ที่จะส่งผลให้เกิดการพัฒนาที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น เพราะฉะนั้นจึงจำเป็นต้องพิจารณารูปแบบการเผยแพร่ศาสนธรรมคือ การศึกษาบริบทของชุมชนบนพื้นที่สูง ในสภาพแวดล้อมทั่วไป สภาพทางสังคม การเมืองการปกครอง และสภาพทางเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นตัวกำหนดวิถีชีวิตของกลุ่มบุคคลที่อยู่ภายใต้สภาพแวดล้อมเหล่านั้น และยังมีความจำเป็นที่ต้องศึกษาบริบทขององค์กรที่หน้าที่ในการเผยแผ่ศาสนธรรมในที่นี้คือ บริบทของโครงการพระธรรมจาริกซึ่งประกอบด้วย โครงการสร้างการบริหารงาน นโยบาย บุคลากร สถานที่ และงบประมาณ ซึ่งเป็นปัจจัยที่ส่งเสริมสนับสนุนขับเคลื่อนงานการเผยแผ่ของโครงการพระธรรมจาริก จากบริบททั้งสองประเด็นที่ได้กล่าวมานั้นย่อมที่จะส่งผลในการกำหนดและการพัฒนารูปแบบการเผยแพร่ศาสนธรรม ซึ่งการพัฒนารูปแบบการเผยแพร่ศาสนธรรมให้มีประสิทธิผล โดยรูปแบบการเผยแผ่นั้นประกอบด้วยเนื้อหาสาระของหลักธรรมคำสอน กระบวนการเผยแผ่ เทคนิควิธีการเผยแผ่ สื่อและอุปกรณ์ บทบาทของผู้ดำเนินกิจกรรม การวัดและประเมินผล ดังภาพ 2.1

แผนภูมิแสดงกรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพที่ 2.1: แสดงกรอบแนวคิดการวิจัย